

63.3 (2/1/3)
A-85

**Петро
Арсенич**

**СТАНІСЛАВІВ
— СТОЛИЦЯ
ЗУНР**

Господи

Петро АРСЕНИЧ

Станіславів— столиця ЗУНР

Івано-Франківськ, 1993
Видруковано у Снятині

З проголошенням незалежності України все більше людей цікавляться своєю «малою батьківщиною» — краєм предків, історією міст і сіл, пам'ятками історії та культури краю, видатними людьми.

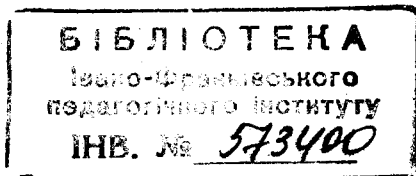
На жаль, в період тоталітарного режиму діяльність багатьох наших славних земляків замовчувалась. Не згадувались або фальсифікувались визвольні змагання, діяльність ЗУНР, ОУН-УПА тощо.

Західно-Українська Народна Республіка (ЗУНР) трактувалася радянськими істориками як маріонеткова держава, створена українськими буржуазними націоналістами. Уряд ЗУНР безпідставно вважався «контрреволюційним», антинародним, який проводив внутрішню політику в інтересах капіталістів і поміщиків, а в зовнішній політиці орієнтувався на Антанту.

В статтях і путівниках про Станіславів українських авторів радянської доби зовсім не говорилося про місто як столицю — ЗУНРу.

Тому на основі вивчення літератури, що досі замовчувалася, публікацій в Альманасі Станіславівської землі (т. I, II, Нью-Йорк—Париж—Сідней—Торонто, 1985), робимо першу спробу висвітлити дану тему. Спочатку подаємо короткі відомості про Станіславів, про перебування в місті Івана Франка, а потім розповідаємо про яскраві сторінки нашого міста, коли воно було тимчасовою столицею ЗУНР.

Висловлюємо подяку Івано-Франківському міськвиконкому за матеріальну допомогу у виданні цієї книжки.

© Арсенич П.

© Науково-редакційний відділ при управлінні культури Івано-Франківської облдержадміністрації

СТАНІСЛАВІВ, з 1939 року — СТАНІСЛАВ, а з 9 листопада 1962 року ІВАНО-ФРАНКІВСЬК — місто, адміністративний, економічний і культурний центр Івано-Франківської області України. Розташоване в межиріччі Солотвинської і Надвірнянської Бистриць (басейн Дністра). Залізнична станція з 1866 року. Аеропорт з 1962 року. Вузол автомобільних шляхів. Населення в 1847 році було 10866 жителів, в 1900 році—30410, в 1959 році—66 тисяч, в 1968 році — 96,6 тисяч, в 1987 році — 221 тисяча, 1993 році — 248 тисяч жителів.

Перші відомості про заснування міста відносяться до середини XVII століття, коли польський магнат Андрій Потоцький на території старовинного українського села Заболоття побудував місто-фортецю і назвав його в честь свого сина Станіславом. У 1662 році новозбудоване місто одержало магдебурське право.

З початку заснування в місті розвивається ремесло і торгівля, в розвитку якої важливу роль відіграли вірмени, які поселилися в Станіславові в 60—70 роках XVII століття.

В 1706—1707 рр. місто зайняли козаки гетьмана Івана Мазепи, під час Барської конференції його тричі здобуло російське військо. У 1705, 1730, 1770 роках в Станіславові були великі пошесті.

Відбувалися розправи над народними месниками-опришками. В 1754 році перед міською ратушею був страчений Василь Баюрак.

В 1772—1918 рр. місто перебувало під владою Австрії.

В 60—70 роках тут виникають перші робітничі організації, згодом політичні партії, кооперативи, культурно-освітні товариства «Просвіта» (1877), «Боян» (1894), «Рідна школа», «Т-во руських жінок» (1884) засноване Н. Кобринською. Велике значення для українського життя мало створення в 1885 році греко-католицької Станіславівської єпархії, в 1905 році Державної гімназії з українською мовою навчання (довголітній директор М. Сабат), українського Народного Театру ім. Тобілевича (1911), який в 1927 році розвинувся у постійний театр (директор М. Бендаль), діяльність «Січей» та 43 журнали і газети, які виходили у місті з 1879 до 1939 року.

З 1 січня 1919 року по травень цього року Станіславів був столицею Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР), проголошеної 13 листопада 1919 року.

ПОЕТА ЗНАЛИ Й ШАНУВАЛИ

Іван Франко у Станіславові

Про перебування І. Я. Франка в місті, котре перейменовано у 1962 році в честь велета думки і слова, писали І. Білинкевич, С. Мельничук, В. Полек та інші дослідники. На основі їхніх публікацій та виявлених архівних джерел висвітлюємо перебування Каменяра в обласному центрі Прикарпаття.

Вперше І. Франко побував у Станіславові в 1880 році, коли його вели «під експортом поліції на місце уродження». У наступні роки встановились тісні зв'язки І. Франка з молоддю міста. З повідомлень поліції відомо, що І. Франко разом з М. Драгомановим мав прибути 10 березня 1882 року на таємні збори гімназистів. Серед організаторів існуючого тоді таємного гуртка гімназистів з соціалістичними цілями були Фелікс та Ігнацій Дашинські, майбутні польські соціалісти, і Владислав Дзвонковський, син учасника польського повстання 1863—1864 рр.

Останній у 1883 році запросив до Станіслава І. Франка. Тоді ж письменник познайомився із його сестрою — учителькою Йозефою Дзвонковською, якій присвятив кілька поетичних творів і повість «Не спитавши броду». В повісті подано широку картину тогочасного життя Галичини, описано околиці Станіслава, а героїнею під іменем Густі виступає Й. Дзвонковська.

Вродлива, освічена дівчина полонила І. Франка, але й це друге кохання не принесло йому щастя. Про свою любов до неї Франко згадував у листі до А. Кримського 26 серпня 1898 року: «Більше вражіння зробила на мене знайомість з одною полькою Йозефою Дзвонковською. Я хотів женитись з нею, та вона, чуючи в собі початок сухіт, відправила мене і в кілька літ пізніше вмерла».

А у вірші «Тричі являлась мені любов» Франко писав: Явилась друга — гордая княгиня. Біда, мов місяць, тиха та сумна. Таємна й недоступна, мов святиня, мене

рукою зимною вона відсунула і шепнула таємно: «Мені не жить, той най умру одна!».

Й. Дзвонковській (21 жовтня 1862 — 5 травня 1892, похована на центральному кладовищі в Станіславові) присвятив ще кілька віршів: «Не схиляй своє личко прекрасне» (написано в Станіславові 6.IX. 1883), «Гей, рибачко чорноока» (7.XI), «Я й забув», «Ей, не люб—мене дівчино» (10.XI), «Квітко осіння, квітко біда» (11.XI.1883) та інші. Вірш «Рік минув як ми пізнались», написаний 30 вересня 1884 року, вказує на те, що І. Франко бував у домі Дзвонковських не пізніше вересня 1883 року.

Покохавши Й. Дзвонковську, І. Франко часто навідувався до Станіслава з вересня 1883 року і бував у Дзвонковських, які жили по теперішній вулиці Незалежності десь за тисменицькою рогачкою. Письменник привозив з собою книжки, і в домі Дзвонковських відбувалися літературні читання, велися розмови на суспільно-політичні і літературні теми. Про одне з таких читань описує в листі до І. Франка Ф. Дашинський: «Повість Ваша, «На дні» всім сподобалась... То найкращий Ваш твір, високо агітаційний. Спостерігав на обличчі п. Юзефи гру почуттів від читання повісті — її голубі очі виблискували справжнім запалом, а біде обличчя час від часу розовіло...».

В той час І. Франко задумав переїхати до Станіслава купити клатик землі і разом з своїми друзями М. Павликом і його сестрою Анною заснувати хліборобську спілку. М. Павлик погодився на цей план, який був вигідний для нього як з наукового, так і фінансового боку. Але не вдалося І. Франкові допомогти своєму другові письменникові і громадському діячеві М. І. Павлику, який після повернення з-за кордону та відбуття 6-місячного ув'язнення був у дуже скрутному становищі. В листі до М. Павлика від 28 жовтня 1883 року І. Франко писав: «Проект мій з Дзвонковською розбивсь оконечно, ну се байка... та тільки біда, що Ви поки що остаетесь на леду, а я й придумати вже не можу, що далі робити, і як радити». У листі до Уляни Кравченко 27 лютого 1884 року поет розкриває причину своєї невдачі: «Моя поїздка осталась безплідною і до згоди в Станіславові не прийшло, бо господарство запущене, видатків би треба надто великих, а у нас з батьком (вітчимом) нема грошей, а при тім орендувати не оплатилось би зовсім». Цей факт свідчить, що І. Франко, хоч і сам був у скрутному матеріальному становищі, намагався допомогти своїм друзям, захистити скривджених. Ф. Дашинський

так писав про Франка: «Ви велетень нового поколю — брат, і захисник бідних, знедолених, покривджених — хіба я не бачив Ваших очей коли повставали в обороні злидарів. Вкажіть мені на людину, яка більше кохає народ, а я скажу, що Ви єдині».

Ці благородні громадські пориви заміряної молодості, про поєднання особистого із служінням народові і Батьківщині відтворено у повісті «Не спитавши броду». Як вірно стверджує дослідник Г. Д. Вервес у постатях Бориса і Густя читач легко знайде знайомі риси І. Франка Й. Дзвонковської.

Про відвідини міста поет говорить у вірші «Українсько-руська мандрівка літом 1884 року».

Крім викладача станіславської гімназії лексикографа фольклориста і громадського діяча Є. І. Желехівського (1844—1885) поет згадує редактора журналу «Зоря» Василя Лукіча, який працював деякий час у Станіславі. З жителів Станіслава з І. Франком підтримували тісні особисті і листовні зв'язки фольклорист М. Бучинський, брати Корніло, Леонід і Роман Заклинські, І. Мандичевський та інші культурно-освітні діячі Станіслава, про яких письменник тепло відгукувався у своїх працях. Леонід Заклинський та І. Мандичевський за зв'язки з І. Франком та поширення революційної літератури серед галицької молоді були в 1877 році заарештовані і відбули тримісячне ув'язнення.

В грудні 1884 року І. Франко виступав у Станіславі на зборах товариства українських жінок, заснованого письменницею Н. Кобринською. Збори проходили в будинку, де згодом побудували приміщення для товариства «Сокіл» (тепер вул. Грушевського, 18). І. Франко всебічно підтримував починання Н. Кобринської, яка намагалася залучити жінок до громадсько-культурної діяльності. Письменник в газеті «Діло» опублікував статтю «Перед збором руського жіночого товариства в Станіславі», в якій писав: «...Тільки той нарід здужає оснувати тривале й повне національне життя, що в нього жінки поняті свідомістю й ідеалами цього життя... тільки розумні й освічені матері, сестри і жінки, що думають, можуть випроводити і виховати розумне і освічене покоління». І. Франко в статті «Перші загальні збори руського жіночого товариства в Станіславі» (газ. «Діло» за 11 грудня 1884 р.) подав докладний звіт про роботу першого у Галичині жіночого товариства та написав вірш «Женщина», в якому висловлює

радість, що жінка «по стежці життєвій іде з ним (чоловіком) спільно, думає і вчиться — учасниця всіх трудів, всіх надій».

Немалу роль у поширенні революційних настроїв серед молоді мали виступи І. Франка в Станіславі на вечорах, присвячених Т. Шевченку (1 квітня 1889 р. і 31 березня 1890 р.).

Квитки на ці вечори розповсюджували члени таємного гуртка «Поступу», яким керував учень 6 класу Денис Лукіянович (який пізніше заприятелював з І. Франком і став відомим письменником). Коли гурток було викрито, більшість його членів виключили із гімназії «за соціалізм і атеїзм». Захищаючи гуртківців, І. Франко у статті «Таємні товариства молоді» гнівно викривав реакційні порядки в середніх школах Галичини.

Про постійний інтерес І. Франка до учнівської молоді нашого міста свідчать і інші його публікації, зокрема «Русини в Станіславській гімназії» (ЛНВ, 1899, т. 7, с. 130—131).

В 1892 році І. Франко був у Станіславі на селянському вічі як кореспондент польської газети «Кур'єр Львовський». В інформації, що була опублікована в цій газеті за 12 квітня 1892 року, І. Франко описав хід віча, яке було розігнано поліцією, та засуджує провокаційну політику уніатських священників Струтинського і Гринівського, яка дала привід комісару поліції до розгону віча.

Цього ж року в редактованому І. Франком і М. Павликом журналі «Народ» була опублікована стаття М. Павлика, в якій описується перше святкування Першого травня в Станіславі.

Прогресивні діячі Станіслава і, зокрема, молодь Станіслава дуже шанували Каменяря. Про це свідчить текст вітальної адреси, надісланої шкільною молоддю міста І. Я. Франкові 30 жовтня 1898 року з нагоди 25-річчя його літературної діяльності.

«...Своєю невсипущою працею Ви, можна сказати, виховали собі покоління, що чолом б'є перед Вами, вважає Вас своїм Батьком, Провідником, Учителем!.. Сумні ми переживаємо часи. В шкільних закладах, де «Лісня темнота на ясний світ!», хочуть конче з нас зробити невольників, підніжків усякої, хоч би й найпоганішої власті. За всякі вищі, шуманні думки нас переслідують, не дають нам тих думок в собі виплекати. Ваше ім'я, що повинно стояти на найчільнішій місці найновішої літератури, прогнано із шкіль-

льних книжок... Але мимом всяких заборон знаємо Вас лучше, як всіляких патентованих заслужених мужів, котрих кажуть нам обов'язково шанувати. Отже, ми нині, в 25-літній ювілей Вашої літературної праці засилаємо Вам наш дар, скромну етажерку на книжки... Прийміть його jako запоруку, що ми все пам'ятатимем Ваш заповіт:

Всюди нівечиться правда,

Всюди панує брехня.

В наших лиш серцях, о братя,

Хай не погасне вона!

Ми понесем Ваші ідеї далеко й широко, в кожну закутину... До боротьби нас зогріватимуть Ваші слова:

Боріться, терпіть! По всій землі

Рівняйте стежку правді!..

Желаєм Вам, щоб Ви ще якнайдовше загрівали нас до праці над освідченням нашого народа і над перемогою в дійсність Ваших ідей!

Слава Вам, наш коханий Батьку й Учителю!»

У серпні 1899 року І. Франко був у Станіславові і через викладача учительської семінарії Р. Заклинського виявив ряд важливих документів до історії Галичини 1846—1848 рр., про українських ополченців на Гуцульщині проти угорських повстанців, про польське повстання 1863 року, етнографічні описи Гуцульщини. Згодом придбані письменником ці документи для наукового товариства ім. Т. Шевченка у Львові були частково опубліковані. Пізніше син Романа учитель Богдан Заклинський передав І. Франкові спогад свого прадіда Станіславівського бурмістра в 1809—1915 рр. А. Вісгофера, які І. Франко опублікував під назвою «Польська Реєнци в Станіславові 1809 р.» (ЗНТШ, 1906. ІХХІІІ, кн. V, с. 159—164). В публікації мова йде про те, як літом 1809 року місто Станіславів захопив польський загін, який повинен був виступити проти Австрії разом з військами Наполеона. Підтримати загін мала місцева шляхта, що з'їхалась до Станіслава. Але коли до міста стали повертатися австрійські війська, «хоробрі повстанці» кинули місто. Публікацією цих спогадів І. Франко заповнив ще одну прогалину у вивченні історії міста.

Б. Заклинський був ініціатором видання поштових листівок із зображенням видатних людей і в листі від 23.IX.1905 року просив І. Франка від імені гуртка української молоді Станіслава прислати свою фотографію з власноручним підписом.

З ініціативи Б. Заклинського (1886—1946), який поставив І. Франкові дуже цікаві фольклорні матеріали «Товариство українська молодіж в Станіславові» в листі від 9 листопада 1911 року запрошувало І. Франка «відчитати перед тутейшою громадою якийсь свій твір, найрадше «Мойсея» 21 або 26 листопада. Всі кошти, зв'язані з Вашим приїздом, ми радо понесемо». Письменник прийняв пропозицію молоді, бо в черговому листі читаємо «Високоповажний пане Доктор! Дякуючи сердечно про готовність прибути до нас з відчитом, просимо, щоби пан Доктор були ласкаві приїхати до нас аж в неділю дня 26 листопада». Можливо, що саме 26 листопада 1911 року читав Каменярь «Мойсея» в Станіславові по вул. Січових Стрільців, а не 1912 року, як написано на меморіальній дошці. Про те, що І. Франко був у нашому місті в листопаді 1911 року свідчить і лист викладача Станіславівської учительської семінарії Р. Заклинського до письменника від 13 грудня 1911 року («Як ви мали приїхати до Станіслава я тим утішився, хотів з Вами бачитися, але не зміг»).

Про виступ Каменяря в залі «Руської бесіди» (тепер вул. Січових Стрільців, 24) згадує і очевидець — культурно-освітній діяч м. Станіслава, пізніше відомий український поет В. Гадзінський. У спогадах він писав, що Каменяря із захопленням слухали і робітники станіславівські, і молодь.

Далеко неповні факти свідчать, що життя і діяльність І. Франка були тісно зв'язані з нашим містом, про котре письменник написав наукові статті і художні твори.

Жителі міста шанують пам'ять великого Каменяря. Його іменем названо обласний театр, бібліотеку, театр, вулицю. По вулиці І. Франка встановлено бюст Каменяря скульптора А. Болюка. До 100, 110 і 120-річчя І. Франка в місті відбулися ювілейні конференції. На базі педагогічного інституту в 1968 році проведена XIII республіканська франківська наукова конференція.

ЛИСТОПАДОВИЙ ЗРИВ

Під кінець першої світової війни Австро-Угорщина почала розвалюватися. Над Східною Галичиною нависла загроза захоплення її поляками. А тому голова української

парламентарної репрезентації у Відні доктор Євген Петрушевич 18 жовтня 1918 року скликав до Львова українських послів парламенту, Галицького і Буковинського сеймів, та по три представники від кожної української політичної партії, щоб вирішити дальшу долю українського народу.

Серед прибулих до Народного дому у Львові — митрополит Андрей Шептицький, станіславівський єпископ Григорій Хомишин, послі Микола Василько з Буковини, Іван Сандуляк з с. Карлова Снятинського повіту та інші. Після дискусії була створена Українська Національна Рада, яка наступного дня прийняла постанову. В ній, зокрема, наголошувалось: «Ціла українська етнографічна область в Австро-Угорщині, зокрема ж Східна Галичина з граничною лінією Сяну із влученням Лемківщини, північно-західна Буковина з містами Чернівці, Сторожинець і Серет та українська полоса північно-східної Угорщини творять одноцільну українську територію! Ця українська національна територія уконституюється отсим як Українська держава. Постановляється вжити приготованих засобів, щоби це рішення перевести в життя...»

Однак Українська Національна Рада на чолі з Є. Петрушевичем не спішила виконувати прийняту постанову. А в Кракові 28 жовтня зорганізувалася Польська ліквідаційна комісія, яка вже 1 листопада планувала у Львові перебрати владу над Галичиною. У зв'язку з цим активізував свою діяльність створений Український військовий комітет, очолюваний сотником УСС Дмитром Вітовським, ситном селянина з села Медухи Галицького району. Комітет прийняв історичне рішення — 1 листопада о 4-й годині ранку у Львові та інших містах Галичини і Буковини почати негайний виступ українських збройних сил, що служили в різних австрійських частинах. Перед цим, 31 жовтня, до австрійського намісника у Львові графа Гуїна з'явилася депутація Української Національної Ради з вимогою передати їй державну владу у Східній Галичині, але намісник відмовився виконувати її до одержання на це дозволу з Відня. Члени депутації К. Левицький і Л. Цегельський пропонували чекати маніфесту цісаря. Проти цього рішуче виступив голова Українського військового комітету Д. Вітовський, заявивши, що до «перевороту все підготовлено» і «як цієї ночі ми не візьмемо Львова, то завтра візьмуть його напевно поляки».

На екстреній нараді цього ж дня у Львові Вітовський ознайомив старшин з планом бойових дій, відкинувши

деяких пораду відкласти його на тиждень, щоб краще підготуватись. Він проінформував присутніх, що Польська ліквідаційна комісія вже в дорозі, а тому треба зайняти Львів ще цієї ночі. «Наша честь, — казав він, — вимагає, щоби ми перші взяли владу в краю, хоч би навіть прийшлося зараз її втратити».

Вітовський розіслав накази команді УСС у Чернівці та окружним військовим комітетам в Коломиї, Станіславові та іншим захопити ці міста і негайно висилати підмогу до Львова.

На світанку 1 листопада українські відділи 15-го полку піхоти, 19-го полку крайової оборони, 50-го вартового куреня і 41-го супровідного куреня виступили зі своїх казарм, оточили австро-угорські війська і змусили їх здатися. Майже безкровно перейшла влада до Української Національної Ради у Львові та в усіх повітах. Тільки в Дрогобичі і Сокалі вчинили опір угорські війська. Над львівською ратушею, яку зайняв військовий відділ під командою поручика Теодора Мартинця з Богородчан, замайорів синьо-жовтий прапор. В підготовці і проведенні листопадового зриву активну участь брали наші земляки з Прикарпаття: отаман Сень Горук зі Снятина, Михайло Гуцуляк з Новоселиці, хорунжий Мирон Заклинський з Станіслава, четар Любомир Огоновський з Нижнева, підхорунжий УСС Дмитро Паліїв з Перевізня, полковник Гнат Стефанів з Топорівців та інші.

У Станіславові підготовка до перевороту почалася за тиждень до 1 листопада. Про ці події написав спогади учасник листопадового зриву в Станіславові Теодор Баб'юк. Народився 1899 року в Кривотулах. Служив в складі Гуцульського куреня і в бою з поляками під Вовчухами був поранений. Коли після одужання добирався в Кам'янець-Подільський до частин УГА, його заарештували румуни. Военний суд виніс йому смертний вирок. Але Баб'юку вдалося втекти. Він воює проти деніківців. Влітку 1920 року під час відступу Київської кінної п'ятої бригади на території Галичини він потрапляє в полон до поляків. Знову втеча. Згодом поселяється в Тлумачі. А ще була боротьба в лавах УПА в Карпатах. В 1944 році емігрував на Захід, а з 1950 року проживав в США.

Ось уривок із його спогадів.

«Відбувши вишкіл в УСС, я в першому бою з москалями попав у полон і був до 1918 року в царській Росії. Після революції мені вдалося повернутися додому, але мене

відразу взяли до австрійського війська. Я служив у Станіславові в 95 полку піхоти.

31 жовтня 1818 року тут крім нашої військової частини були ще 58 полк піхоти і дивізіон артилерії.

Мій курінь складався з трьох сотень і в них близько 90 відсотків українців. Комендантом куреня був капітан Лаер. То був німець, що походив із Чехії, знав добре чеську мову, нас добре розумів, навіть міг декілька слів сказати по-українськи. Був коректним і вимогливим у ставленні до стрільців.

О четвертій по полудню мене покликав несподівано черговий старшина до канцелярії куреня. Він докладно випитав про мою попередню військову службу, тоді секретно виклав план наших дій цієї ночі. Я повинен був перевірити написи над кожним ліжком і запам'ятати собі, де сплять українці, а де чужинці. Об одинадцятій я маю тихцем побудити усіх українців, але так, щоб не збудився хтось із чужинців, зібрати їх на коридорі, забрати всю зброю та перенести в умовлене місце, випроводити їх на подвір'я казарми, видати їм по 20 набоїв, а також пояснити, що мають робити.

Я все виконав, як було умовлено. Ми вистроїлися на подвір'ї. З курінної канцелярії вийшов гурт старшин, а між ними комендант Лаер. Він, ставши перед нами, сказав: «Хлопці, Австрії — нема, Австрія — капут!» А далі ламаною українсько-чеською мовою сказав, що він 15 літ з нами служив Австрії, а тепер радо буде з нами служити Україні. Сказавши на закінчення «Слава Україні» він зняв шапку, відчепив австрійську відзнаку й почепив українську, синьо-жовту. Він попередив нас, що треба поводитись спокійно, щоб не побудити чужинців. А тоді дав нам службового старшину, який поділив нашу сотню на чотири рої на чолі з підстаршинами. Два рої вислав на залізничний двірець, а два, поділивши по шість вояків, вислав у місто патрулювати. Перед відходом він дав нам докладні інструкції, як поводитися. Містом ми мали йти попід домами, а не серединою вулиці, маршовим порядком, заховувати незвичайну обережність. Зауваживши підозрілих людей, оточити їх чи той дім, де їх завважено, і докладно перевірити. В урядових домах, що працюють ніччю, перевести обшук, забрати всі державні речі. Урядників-українців залишити на місці за працюю, а чужинців відправити. Контакт із іншими групами через старшину, який постійно буде в казармах. Коли ми о другій ночі прийшли на заліз-

ничний двірець, там уже були наші вояки з інших частин.

Похід «Соколів» вулицею Карпинського
(із поштової листівки, виданої у Відні 1918 року)

Над двірцем висіли великі синьо-жовті прапори.

Станіславів був важливим залізничним вузлом, через який переїздили тоді різні військові частини, а також поодинокі вояки різних національностей, що їхали у відпустку чи поверталися з неї.

Деякі військові частини не хотіли здавати зброю, і їх треба було примушувати до того насильно, під загрозою скоростріль. Хочу зазначити, що в той час не вбито нікого. Українців вояків ми переконували, що війна скінчилася для німців, а не для українців, яким не вільно повертатися додому, а треба всім ставати в ряди борців за волю України.

Через кілька днів нам прийшла заміна, бо нашу сотню направили до Ходорова розброювати мазурський 90-й полк піхоти».

Столицею новоствореної Української держави, якій Українська Національна Рада 13 листопада дала назву Західно-Українська Народна Республіка, став Львів. Був

створений перший Тимчасовий уряд ЗУНР під проводом адвоката доктора Костя Левицького родом із Тисмениці. Із Станіславівської округи членами уряду ЗУНР стали полковник Д. Вітовський — секретар військових справ, інженер І. Мирон — секретар шляхів, лікар І. Куровець — секретар суспільного здоров'я, адвокат доктор І. Макух — секретар публічних робіт.

Українські військові частини захопили важливі військові і цивільні об'єкти, поліцію. На міській ратуші було піднято синьо-жовтий прапор.

В Станіславові від представників австрійської держави владу перебрали 1 листопада 1918 року члени повітової Української Національної Ради: лікар В. Янович, старший радник залізниці Інженер В. Мирон та старший радник окружного суду К. Кульчицький. 2 листопада головою міста призначено професора Павла Чайківського. Господарські справи міста і повіту доручено інженерові Йосифові Раковському, шкільні — учителяві Гнатві Павлюху, робітничі — Осипові Устияновичу. Комісаром міської поліції призначено поручика Степана Калиновича. Для забезпечення охорони єврейського населення було навіть організовано окремий відділ єврейської поліції. Заходами хорунжого Нестора Гаморака створено в місті телеграфне агентство і пресове бюро.

15 листопада в Станіславові українські вояки на подвір'ї казарми 95-го полку в присутності старшин та представників Української Національної Ради прийняли військову присягу, текст якої склали поручик УСС Богдан Гнатевич і редактор «Станіславівського голосу» І. Ставничий. «Ми, жовніри Українського Війська, присягаємо нині перед Богом всемогучим, всевідучим та перед людьми, що від тепер будемо вірно із цією посвятою служити лишень Українській Державі... Присягаємо, що вірно і постійно будемо боронити нашої дорогої Вітчизни, ніколи, хоч би навіть у лихій годині, не покидати наших стягів та рядів, старшин і товаришів наших та ніколи не будемо вдаватися у порозуміння з ворогом нашим. Взагалі будемо поводитися так, як се воєнні правила та жовнірська честь, Воля. Добро і Щастя українського народу вимагають, за що й життя своє віддати ми готові. Так нам допоможи, Боже. Амінь».

Українська Галицька Армія (УГА), створена з частин українських Січових Стрільців та мобілізованого західноукраїнського населення, змушена була воювати проти польсь-

Приміщення дирекції залізниць У Станіславові

ких військ, що розпочали бої за Львів. 21 листопада 1918 року УГА під переважаючими силами поляків покинула Львів і уряд переїхав до Тернополя, а з 1 січня 1919 року до Станіславова.

Так, повітове місто з 35-тисячним населенням стало тимчасово столицею ЗУНР. Міністерства, що іменувалися державними Секретаріатами, розмістились в будинках тодішніх окружного суду (вул. Сахарова, 15) та дирекції залізниць (вул. Грюнвальдська, 11). Тут діяльність уряду стабілізувалась.

В умовах війни та саботажу польських службовців, при нестачі кваліфікованих національних кадрів уряд зумів розгорнути жваву державотворчу роботу (створив стотисячну армію, прийняв ряд важливих законів).

В новій столиці засідав парламент ЗУНР — Українська Національна Рада. В грудні вона була доповнена новими членами. Ними стали Гнат Павлюх — учитель з Станіславова, Осип Устиянович — залізничник з передмістя Княгинина, Дмитро Королюк — селянин з Чернівця Станіславівського повіту, Андрій Бандера — священник, батько Степана Бандери з Калуського повіту, Василь Нагірняк — Надвірнянський повіт, Михайло Пачовський — директор Долинської гімназії. УНР складалася із 150 українців бо національні меншості (поляки, євреї, німці), неважаючи на

запрошення, своїх представників не делегували. Щоправда, 11 грудня німці створили тут свою національну Раду.

В Станіславові знаходилася також Повітова Українська Національна Рада, яка 21 грудня 1918 року видала меморандум про українізацію і демократизацію громадських установ.

26 грудня відбувся вибір 36 членів Повітової Господарської Ради в Станіславові. До неї від міста увійшли Й. Раковський та К. Шевчук, від Княгинина-міста — І. Ясінський, В. Бринзей, Р. Грицуляк, Д. Дем'ячук, від Княгинина-колонії — С. Яворовський, від Опришовець — о. Т. Матейко, від Микитенець — В. Грицишин, від Угринова — Винничук, від Ямниці — Д. Дейчаківський та інші.

1 січня в приміщенні товариства «Молода Громада» (тепер вул. Пушкіна, 20) відбулися передсесійні збори. Із промовою про політичне становище виступив професор, поет, підхорунжий УГА Володимир Гадзінський. Члени УНР Г. Дувірак з Печеніжина та О. Устиянович висловилися за проведення негайної злуки ЗУНР з Українською Народною Республікою. Л. Цегельський і Л. Бачинський були проти такої пропозиції. Дійшовши до порозуміння з опозиційним до уряду ЗУНР Селянсько-Робітничим Союзом (заснований в грудні 1918 року жителем Княгинина Дмитром Дем'янчуком), збори прийняли резолюцію про злуку ЗУНР з УНР, конфіскацію великої земельної власності і введення 8-годинного робочого дня. В цей день вишло перше число «Республіканця» — революційно-демократичного тижневика, органу Селянсько-Робітничого Союзу.

2 січня 1919 року в залі кінотеатру «Австрія» (тепер вулиця Шевченка, 1) відбулося перше засідання Української Національної Ради ЗУНР. Відкрив засідання президент ЗУНР Євген Петрушевич.

Промовці — С. Голубович (Державний секретар судівництва, а з 1919 — фінансів), С. Вітик — соціал-демократ, а за Директорії — голова Трудового Конгресу, який з 1920 року жив у Харкові і був репресований. З'ясували головні завдання УНР і Державного Секретаріату, підтримали пропозицію про злуку всіх українських земель, підняли питання організації війська й адміністрації, рільництва і прохарчування міста.

3 січня найвищий законодавчий орган ЗУНР — Українська Національна Рада ЗУНР схвалила закон про злуку ЗУНР з УНР в одну Українську Народну Республіку. Це

було одне з найважливіших досягнень Листопадової революції в державному будівництві України.

Ось текст цього історичного документу.

«Ухвала Української Національної Ради з дня 3 січня 1919 року про злуку Західно-Української Народної Республіки з Українською Народною Республікою.

Українська Національна Рада постановила:

Українська Національна Рада, виконуючи право самовизначення українського народу, проголошує торжество з'єднання з нинішнім днем Західно-Української Народної Республіки з Українською Народною Республікою в одну, одноцілу, суверенну Народну Республіку.

Зміряючи до найскорішого переведення цієї злуки, Українська Національна Рада затверджує передвступний договір про злуку, заключений між Західно-Українською Народною Республікою і Українською Народною Республікою дня 1 грудня 1918 року в Фастові та доручає Державному Секретаріатові негайно розпочати переговори з Київським правительством для сфіналізування договору про злуку.

До часу, коли зберуться Установчі Збори з'єднаної Республіки, законодавчу владу на території бувшої Західно-Української Народної Республіки виконує Українська Національна Рада.

До того ж самого часу цивільну і військову адміністрацію на згаданій території веде Державний Секретаріат, установлений Українською Національною Радою, її виконуючий орган».

Після прийняття цієї ухвали Президент Української Національної Ради д-р Євген Петрушевич виголосив таку промову: «Ухвалений закон залишиться в нашій історії одною з найкращих карт. По лінії з'єднання не було між нами двох думок. Сьогоднішній крок піднесе нашого духа й скріпить наші сили. Від сьогоднішнього дня існує тільки одна Українська Народна Республіка. Нехай вона живе!».

«З усіх грудей вирвалося «Нехай живе», поплив народний гімн «Вже воскресла Україна», заволоділо всіма велике захоплення. Щасливий був, хто бачив і пережив цей момент», — писав очевидець цих подій П. Шекерик-Доників.

З прийняттям цієї історичної ухвали Українську Національну Раду привітав представник Наддніпрянської України Трохименко. Із привітанням виступив також представ-

ник Закарпаття, який сказав: «Ми, Ваші брати, що були під пануванням ворога, прийшли сюди, щоб Ви дали нам раду. І ми дістали свободу і хочемо будувати славу будучність. Одноголосно ми голосили, щоб українські квіти леліли на Карпатах, щоб кожний українець жив славно під одною з'єдиненою Україною. Наше серце тягне до України. Поможіть нам! Подаємо Вам братню руку! Нехай живе одна одностайна Україна!».

Цей день закінчився військовою нарадою. До зібраного перед будинком УНР війська, при світлі смолоскипів з балкону будинку промовляли Є. Петрушевич і Д. Вітовський. Прочитавши слова із народної пісні «Візьми, мамо, піску жменю», полковник Вітовський закликав вояків, не шадити свого життя в боротьбі не за чужі, як це було досі інтереси, а за кращу долю свого народу.

Для затвердження ухвали про злуку Українська Національна Рада 12 січня вислала до Києва делегацію із 65 галичан, буковинців і закарпатців. В складі делегації були: Лев Бачинський (голова), Йосип Бурчинський, Лонгин Цегельський, Дмитро Вітовський, Семен Вітик, Степан Витвицький, Василь Стефаник, Осип Устиянович, селяни Іван Сандуляк з Карлова і Петро Шекерик-Доників з Гуцульщини та інші.

На нараді в Києві члени делегації соціалісти Семен Вітик і Йосип Безпалко виступили проти ухвали про злуку, за яку самі голосували в Станіславові. Таким чином, порвали вони з принципом співпраці всіх партій в Галичині, започаткувавши свою окрему політику, що накоїла олісся багато лиха. Та інші члени делегації були проти будь-яких змін в ухвалі Української Національної Ради. Обидві сторони підписали окрему умову, яка нормувала взаємини між обома частинами об'єднаної держави. З цього приводу Директорія видала такий Універсал:

«В імені Української Народної Республіки проголошує Директорія всьому українському народові велику подію в історії нашої української землі:

Дня 3 січня 1919 року в місті Станіславові Українська Національна Рада Західно-Української Народної Республіки, як представниця волі всіх українців бувшої Австро-Угорщини і як найвищий їх законодавчий орган, святочно проголосила з'єднання Західно-Української Народної Республіки з Придніпрянською Українською Народною Республікою в одну суверенну Українську Народну Республіку.

Вітаючи з великою радістю цей історичний крок наших західних братів, Директорія Української Народної Республіки рішила прийняти до відома це з'єднання і ввести його в життя згідно з умовами, які означено в Ухвалі Української Національної Ради з дня 3 січня 1919 року.

Віднині зливаються в одно віками відділені одна від одної частини України — Галичина, Буковина, Закарпаття і Придніпрянська Україна в одну Велику Україну. Сповнилося відвічні мрії, для яких жили й за які вмирили найкращі сини України. Віднині є тільки одна незалежна Українська Народна Республіка. Віднині український народ, звільнений могутнім поривом своїх власних сил, має змогу об'єднати всі зусилля своїх синів для створення незроздільної, незалежної Української Держави на добро і щастя українського народу. У Києві 22 січня 1919 року».

22 січня 1919 року на Софійській площі відбулося урочисте проголошення злуки. 200-тисячна маса народу заповнила прикрашену площу. Біля пам'ятника Богданові Хмельницькому стояли поряд представники Директорії і члени галицької делегації. Церемонію віча розпочав д-р Лев Бачинський такою промовою:

«Світла Директоріє і Високий Уряде Української Народної Республіки!

На цій історичній площі столичного міста Києва стаємо оце ми, законні й вольними голосами нашого народу вибрані представники Західної України, а саме: Галичини, Буковини і Закарпатської Русі та доносимо Вам і заявляємо прилюдно перед усім народом України, перед усім світом і перед лицем історії, що ми, український народ, західно-українських земель, будучи одною кров'ю, одним серцем і одною думкою з усім народом Української Народної Республіки, власною нашою волею хочемо і бажаємо обновити національно-державну єдність нашого народу, що існувала за Володимира Великого та Ярослава Мудрого, а до якої стреміли наші великі гетьмани Богдан Хмельницький, Петро Дорошенко та Іван Мазепа. Відсьогодні Західна Україна злучиться з Великою Україною в одно незроздільне тіло, соборну та суверенну державу. У виконанні того я прошу пана доктора Лонгина Цегельського, Державного Секретаря Закордонних Справ Західно-Української Республіки, відчитати грамоту від Західно-Української Народної Республіки до Директорії Української Народної Республіки».

Л. Цегельський прочитав текст грамоти-ухвали, підпи-

саної Є. Петрушевичем та Л. Цегельським, а член делегації д-р Ярослав Олесницький французькою мовою. Тоді Л. Бачинський вручив її голові Директорії Володимирі Винниченкові.

Прийнявши грамоту і привітавши західно-українську делегацію. В. Винниченко попросив члена Директорії Шевця прочитати Універсал Директорії. Після прочитання Універсалу Директорії Винниченко і Бачинський подали собі руки. Грімке «Слава!» прокотилося площею. Чернігівський архієпископ Дмитро відслужив молебень. Закінчилася ця історична подія, що була найбільшою після в'їзду Хмельницького 1648 року до Києва, дефілядою українських військ, що супроводжувалась грою дзвонів з Мазепиною дзвіниці Софійського собору і гарматними сальвами з фортів Печерського арсеналу. Небувалі овації викликав марш полків Січових Стрільців.

Наступного дня документи про злуку були зачитані на відкритті Трудового Конгресу. Їх читання присутні слухали стоячи, не раз перериваючи оплесками. Із зверненням до Конгресу виступив голова делегації Л. Бачинський. Він сказав: «Ми, українці Галичини, Буковини, і Угорської Русі, особливо вітаємо цей конгрес. Здійснення нашої мрії стало можливим лише тоді, як розвалились держави, що були тюрмами для своїх народів. Тепер, коли на чолі Української держави стоїть Директорія, яка дає нам за поруку, що Україна буде незалежною і що тут буде заведений такий лад, який буде найкращий для трудящого народу, то прийшли просити прийняти нас в єдину Соборну Україну. Висока Директорія прийняла нашу просьбу і видала Універсал, який ми назавжди заховаємо в серці своїм. Надіємося, що і Конгрес прийме нашу просьбу про приєднання нас до вас навіки.

«Для вас прилучається край бідний, покривджений війною, що голод зазирає народів у вічі, але зате можу вас запевнити, що до Вас переходить таке селянство, яке буде великим скарбом для України. Нема такої ворожої сили, перед якою одступили б галицькі і буковинські полки. Просимо прийняти нас з такою щирістю, з якою ми прийшли до вас. Ми приходимо до вас, бо природа сама велить нам разом жити і умирати».

«Велике піднесення викликала і промова делегата галицьких селян Т. Старуха, який головував на зборах.»

«Ваші плескання, — сказав він, — упевняють мене в тім, що з'єднана соборна Україна повинна жити і розви-

ватися, що вона буде таким тілом, якого ніхто не розірве. Ми бажаємо не тільки собі волі, але й другим народам... Згадаймо незлим тихим словом тих, що полягли за волю народу... Хай вони мирно сплять, а ті, хто залишився живим, ідуть в бій, щоб зберегти пам'ять згинувших і щоб Україна стала дійсно незалежною».

На знак згоди всі встають з місць.

«Це була одностайна національна воля Наддніпрянщини, Галичини, Буковини, Закарпаття, перша офіційна спроба об'єднати український народ в єдину Соборну державу. Та на жаль об'єднання було короточасне і мало воно декларативний характер, про що писав і останній прем'єр УНР І. Мазепа у праці «Україна у вогні і бурі революції».

Після об'єднання ЗУНР стала називатися Західною областю Української Народної Республіки (ЗОУНР), що зберегла свою попередню державну структуру, змінивши в гербі золотого лева на тризуб.

Після повернення галицької делегації з Києва у Станіславові відбувся урочистий парад військ, а єпископ Г. Хомишин відслужив архирейську літургію в присутності представників Української Національної Ради, Державного Секретаріату та членів Київської делегації.

Ще 4 січня було обрано новий склад Президії Української Національної Ради до якої ввійшли Є. Петрушевич, Л. Бачинський, О. Попович, С. Вітик, А. Шмигельський, С. Вітвицький і О. Устиянович.

Був сформований новий уряд — Державний секретаріат, який очолив С. Голубович.

12 квітня 1919 року Українська Національна Рада прийняла закон про введення з 1 травня на всіх промислових підприємствах 8-годинного робочого дня, про святкування 1 травня громадянами ЗОУНР. 13 лютого УНР прийняла закон про державні і приватні школи, а 15 лютого — Закон про державну мову, за яким державною мовою визнано українську, хоча національні меншини мали право у всіх випадках користуватися рідною мовою.

14 квітня схвалила Закон про земельну реформу, що визнавав приватну власність на землю, чим викликав незадоволення партій соціалістичної орієнтації.

15 квітня був прийнятий Закон про вибори до Сейму, який мав складатися із 226 послів (160 українців, 33 поляків, 27 євреїв і 6 німців), що мало ліквідувати міжнаціональну боротьбу.

В Станіславові — столиці ЗУНР побувало ряд делега-

Президент Західно-Української Народної Республіки д-р Євген Петрушевич зі своїм урядом в еміграції у Відні 1920 року. Сидять зліва: Лев Петрушевич, Лев Сироїчковський, д-р Кость Левицький, д-р Євген Петрушевич, Володимир Сінгалевич, д-р Роман Перфецький, д-р Ярослав Селезінка, Мирон Гаврисевич, стоїть за д-ром Перфецьким Ольга Басараб.

цій з Наддніпрянської України, Угорщини, Франції.

В готелі «Австрія» (тепер «Дністер») зупинялися відомі українські діячі — голова Директорії письменник В. Винниченко (20—23.02.1919), перший президент УНР, історик, згодом академік М. Грушевський (5—8.04.1919), отаман С. Петлюра (24—28.02.1919), культурно-громадський діяч Є. Чикаленко (30 січня — початок лютого 1919) та багато інших.

Культурно-громадське життя столиці зосереджувалось у Народному домі (вул. Пушкіна, 22), «Руській бесіді» (вул. Січових Стрільців, 24), «Соколі» (вул. Грушевського, 18), «Руській міщанській касі» (вул. Незалежності, 23).

В місті в цей час виступали Українська республіканська капела під керівництвом О. Кошиця, театр Й. Стадника.

Крім мистецьких виступів тут відбувалися наради, збори, з'їзди різних політичних партій та організацій.

В лютому на крайовій комуністичній конференції було

проголошено утворення Комуністичної партії Східної Галичини і обрано ЦК на чолі з К. Савричем (Максимовичем).

Опозиційна до уряду ЗУНР легальна організація «Селянсько-Робітничий Союз» під керівництвом Д. М. Дем'янчука і О. Устияновича провела тут 30—31 березня 1919 року Селянсько-Робітничий з'їзд, який накреслив ряд революційних заходів та запропонував встановити тісні зв'язки з урядом Радянської України. В березні тут відбулися також з'їзди радикальної та національно-демократичної партій.

З Західно-Українській Народній Республіці виходило 37 газет і журналів, в тому числі в Станіславові — 13 (Див. «Преса ЗУНР в Станіславові. 1918—1919 рр.»).

Проводилась українізація шкіл, навчальних закладів, а для євреїв і німців — відкриття гімназій.

Жваве громадсько-політичне і культурно-освітнє життя в краю було перервано наступом польської та румунської армій. Під переважаючими силами польських військ генерала Галлера уряд ЗУНР 15 травня 1919 року залишив Станіславів і з УГА відступив за Збруч.

Ці чотири з половиною місяці стали важливою віхою в історії Станіславова.

МІСТО ПІД ПОЛЬСЬКИМ ОРЛОМ

В кінці травня 1919 року Станіславів загарбали поляки, які встановили тут колоніальний режим. Галичина стала офіційно називатися Малопольщею.

В 1921 році місто стає адміністративним центром воє-

в'одства. В зв'язку з цим у місті зосереджується численний штат адміністративного апарату, різних воєводських і повітових управлінь, міського магістрату, окружного й городського судів, органів поліції, господарсько-економічних і культурно-освітніх та релігійних установ.

Територія міста зросла в 5 разів (з 415,8 га в 1914 р. до 2227 га в 1930 році), бо до Станіславова було приєднано приміські гміни Княгинин-місто і Княгинин-колонія.

В 1934 році в місті проживало 60,256 жителів. З них 46 відсотків євреїв, 36 — поляків, 16 — українців і 2 відсотки представників інших національностей. За іншими даними в Станіславові разом з приміськими селами Княгинин, Угорники, Микитинці, Опришівці, Загвіздя і Пасічна було 85 тисяч мешканців, із них 20 тисяч українців, 40 тисяч євреїв, 25 тисяч поляків.

В 1921 році в місті було 4.475 будинків, а в 1935 — 5.861 (з них 540 двоповерхових), 65 відсотків будинків були дерев'яними.

В період 1919—1939 рр. в Станіславові діяло 18 підприємств, на яких працювало 950 робітників. Найбільшими підприємствами були паравозоремонтний завод, електростанція, газовий завод, рафінація нафти (нафтоперегінний завод Габера), ватна фабрика Мендельсона, шкіряний завод Маргошеса, спиртовий завод Лібермана, кондитерська фабрика «Локарно», друкарня Хованця та інші.

Крім цих підприємств в 1928 році в місті діяли ще фабрики рільничих машин «Віс» (170 робітників), ланців і кованих виробів (50), 4 цегельні заводи (кожен з яких мав по 30—40 робітників і випускав від 700 тисяч до 1 млн. штук цегли в рік), фаянсова фабрика (40 робітників), механічна фабрика роверів та автокаруселей (20), меблева (25), а також підприємства В. Маєра по виробництву ваг і механічних верстатів (25), ливарня заліза і бронзи Ю. Зільбера (20), ткаляна полотно (25), друкарня Л. Данкевича (20 робітників).

Значне місце в економіці посідали дрібні напівкустарні підприємства харчової, шкіряної та інших галузей: 5 пекарень, 12 млинів, 5 гарбарень, заклади по виробництву солонкої води, фіакрів, асфальту, свічок, керамічна фабрика. На всіх цих підприємствах в 1928 році працювало 2600 робітників.

В 1934 році в місті працювало 1067 ремісників (91 українець, 184 поляки, 783 євреї і 3 представники інших національностей).

Добрий залізничний зв'язок сприяв розвитку торгівлі. За даними 1932 року в Станіславові було 1565 торговельних фірм, із яких 127 припадало на купців польських, 55 — на українських і 1383 — на єврейських.

У місті щороку відбувалися 4 великі ярмарки (5 лютого, 30 березня, 15 травня, 13 червня) і щочетверга — торги, на які приїжджали тисячі людей. У боротьбі з сильним єврейським капіталом українці міста об'єднувались у господарські і торговельні кооперативи. Зокрема, в руках українців були такі кооперативи: філія «Народної торгівлі», «Сільський господар», українська окружна спілка «Кооператив», крайова молочна спілка, «Злука», «Основа», «Самопоміч», «Світло», «Народний дім», «Надія». Існували також польські і єврейські кооперативи.

На більшості підприємств не було санітарно-гігієнічних умов праці, не дотримувались правил техніки безпеки, тому робітники часто хворіли, калічилися. Так, в Станіславові і воєводстві в 1923 році було 288 нещасних випадків (з них 18 смертельних), а в 1925 — відповідно 437(23). Обстеживши в 1926 році пекарні міста, урядова комісія стверджувала, що більшість пекарень слід закрити через поганий стан, бо вони мають значний процент туберкульоз-

Вулиця Карпинського у Станіславові (тепер вулиця Галицька)

ників. Одержати медичну допомогу через касу хворих робітникам було нелегко.

До того ж у місті було мало лікарень. Працювали одна загальноміська лікарня на 135 ліжок і приватний родильний будинок на 10 ліжок. В Станіславові мешкало спочатку 90 лікарів (26 поляків, 53 євреї і лише 11 українців), а потім 130 лікарів, які приймали хворих у себе вдома. Серед лікарів-українців найбільшу популярність мали окуліст Я. Грушкевич, гінеколог К. Воевідка, а також В. Янович, Наталя Полотнюк-Пристаї, подружжя Гробельних. Проте лікарською допомогою користувались переважно багаті, бо лише за лікарську консультацію платили 5—10 злотих. Тому серед міської бідноти були поширені різні хвороби. В 1928 році в Станіславові була холера, а в 1936 році на туберкульоз хворіло 338 чоловік (107 з них померли).

Постійним лихом для трудящих було масове безробіття. Найбільше безробітних було під час економічної кризи 1929—1933 років. Зокрема, 1 лютого 1933 року біржа праці зареєструвала 3100 безробітних.

Несприятливими були і житлові умови трудящих. Буржуазний уряд Польщі виділяв дуже мало коштів на квартирне будівництво та благоустрій міста. Протягом 20 років міський магістрат побудував тільки 222 квартири. Їх одержали переважно державні чиновники. На злиднях трудящих наживалися 30 домовласників, які мали по 3 і більше будинків. За даними 1921 року в Станіславові було 158 домовласників, кожен з яких володів не менш як двома будинками.

Трудове населення міста мало користало з комунальних послуг. Електричне або газове освітлення було в 2475 будинках, каналізація — у 1300, а водопровід — в 225 будинках. Понад чверть жителів тіснилися в однокімнатних квартирах.

Трудовий люд міста зазнавав політичного і національного гніту. За найменшу провину українців часто звільняли з роботи. В список «політично неблагонадійних» залізничників Станіславського повіту в 1924 році було занесено 1847 чоловік, частину з яких звільнили з роботи.

Польські власті вживали різних заходів, щоб витіснити українців і євреїв з промисловості, торгівлі, з усіх галузей суспільно-політичного життя.

Окупаційна адміністрація з благословення уряду вела політику окатоличення і ополячення українського населення. Шляхетські колонізатори забороняли вживання укра-

їнської мови в усіх ланках адміністративно-державного апарату, обмежували діяльність прогресивних культурно-освітніх закладів, закривали українські школи. Так, після проведеного в 1925—1926 роках так званого шкільного плебісциту, з 62 державних українських шкіл в Станіславівському повіті залишилося тільки 10, а решта була перетворена на польські. В Станіславові було 6 державних гімназій, з них 3 польські, лише по одній мали українці, євреї, німці. Було ще ряд приватних гімназій і шкіл. Всього в місті, крім гімназій, було 18 шкіл і одна духовна семінарія.

В 1925 році в українській приватній школі було 9 учителів і 168 учнів, тут працював учителем батько Ірини Вільде український письменник Дмитро Макогон.

Незважаючи на реакційну політику правлячих кіл, в місті діяло 25 культурно-освітніх і спортивних товариств, 2 польські і одна українська музичні школи, українське і єврейське артистичні товариства. Користувалися успіхом у глядачів окремі постановки польського театру імені Моношкі, українського імені Тобілевича, та двох аматорських єврейських театрів.

У місті діяли регіональний музей «Покуття», організований в 1928 році, міська бібліотека, що мала 30000 книг, а також кілька приватних бібліотек та читалень, 3 кіно-театри. Українські культурно-освітні заклади і товариства «Просвіта», «Рідна школа», «Молода громада», «Союз українців», «Каменярі» перебували під значним впливом українських буржуазних угруповань, які разом з польськими шовіністами виступали проти революційно-визвольної боротьби трудящих.

В 1928 році в Станіславові виходило 14 періодичних видань (по 6 українською і польською і по одному німецькою та єврейською мовами).

21 червня 1931 року вийшов перший номер популярно-ілюстрованого тижневика «Українське життя», 2 травня 1937 року — «Станіславських вістей». В травні 1934 року вийшов перший номер газети «Робітник Мендельсона».

Весь період польської окупації характеризується масовими виступами українського населення проти економічного і політичного гноблення. В місті відбувається ряд страйків і політичних маніфестацій.

Так, у 1923 році в місті відбулося 19, в 1937 році — 28 страйків, з них 11 окупаційних. Організаторами їх були профспілки.

Друга світова війна принесла Станіславову дворічну со-

вітську (вересень—1939 — червень 1941), трирічну німецьку і другу совітську (з липня 1944) окупацію. Остання ліквідувала усі українські партії і організації, українську греко-католицьку церкву (1946), провела масові репресії і почала здійснювати русифікацію та советизацію економічного і культурно-громадського життя.

Станіслав з 4 грудня 1939 року став центром Станіславської області в складі УРСР.

2 липня 1941 року місто окупували фашисти, для боротьби з якими був створений підпільний обком на чолі з Ю. С. Безкровним. Підпільники були розстріляні гестапівцями. Активно діяло в місті і околиці збройне підпілля ОУН, обласним провідником якого був Роман Мокрій-Байда (1920—1944), а потім Ярослав Мельник-Роберт (загинув 31.X.1946).

Гітлерівці 23 жовтня 1943 року розстріляли в місті 22 українських патріотів, а в 1944 році — 58.

27 липня 1944 року радянські війська вигнали з Станіслава німців.

За післявоєнні роки місто повністю відбудовано і реконструйовано. Зараз тут працює 45 промислових підприємств, найбільші з них — шкіряно-взуттєвий комбінат, ВО «Геофізприлад», локомотиворемонтний завод, ВО «Карпатпресмаш», арматурний, фурнітурний та інші заводи, трикотажна, швейна, меблева та інші фабрики. Сьогодні Івано-Франківськ — друге за економічним значенням місто на західноукраїнських землях. Промислові підприємства міста випускають більше 160 видів продукції.

З 1987 року в місті почалися демократичні перетворення. В травні 1988 створюється культурно-освітнє товариство «Рух» (голова М. Чучук, заступник Я. Шевчук), в 1989 — «Меморіал» (засновники П. Арсенич, С. Каспрук, Р. Круцик, першим головою обраний З. Дума, а потім Р. Круцик), обласне товариство української мови імені Тараса Шевченка (засновники П. Арсенич, А. Путько, С. Пушик, С. Шулепа та ін.), обласна організація народного Руху України (голова М. Яковина, з 1992 — І. Шовковий).

При підтримці цих організацій на виборах 1990 року були обрані демократичні депутати, які почали поборювати комуністичні ідеали. Вже на I-й сесії обласної Ради народних депутатів від 10 квітня 1990 року було прийнято рішення «Про встановлення українського національного прапора над будівлями Рад по всій області». А 15 квітня 1990 року піднято український національний прапор П. Ар-

сеничем при допомозі З. Думи і М. Чучука на шпиль Івано-Франківської ратуші. Згодом було демонтовано пам'ятник В. Леніну та перейменовано ряд вулиць в честь національних героїв.

З'явилася в місті демократична антикомуністична преса «Галичина» (з 13 травня 1990), «Новий час» (31 липня 1990), «Поліття» (з листопада 1990), «За незалежність», «Рідна земля», «Поступ», «Січ» та інші.

З прийняттям акту про незалежність України 24 серпня та рішення Верховної Ради про заборону Комуністичної Партії (30 серпня 1991) активізувались демократичні процеси в місті і області. Референдум 1 грудня 1991 року показав, що 98,4 відсотка населення в області хоче мати свою незалежну державу. Але державотворчі процеси проходять дуже повільно. Будемо сподіватися що у недалекому майбутньому покращиться економічне становище, зміниться вигляд міста. Воно благоустроїться, прикраситься сучасними спорудами. За генеральним планом буде проведена часткова реконструкція північного, західного і південного районів.

Івано-Франківськ за останні роки перетворився в крупний центр освіти, науки і культури. Тепер у місті є 25 шкіл, 3 дитячі музичні школи, 16 бібліотек, 12 клубів і будинків культури, п'ять кінотеатрів, обласна філармонія, державний гуцульський ансамбль пісні і танцю, обласний Ляльковий театр ім. М. Підгірянки, обласний український музично-драматичний театр імені І. Франка (з 1939 р.).

В місті є 7 середніх спеціальних навчальних закладів і 11 профтехучилищ, три інститути, зокрема: Івано-Франківський державний педагогічний інститут (засн. 1940 р., з 1992 — Прикарпатський університет), Івано-Франківський державний медичний інститут (засн. 1945 р.), Івано-Франківський інститут нафти і газу — перший технічний вуз в області створений в 1967 році на базі відкритого в 1963 році загальнотехнічного філіалу Львівського політехнічного інституту. Серед науково-дослідних установ — Центральна науково-дослідна лабораторія та інші установи.

В місті користуються популярністю музеї — краєзнавчий, художній і музеї «Герої Дніпра», парк з XVIII ст.

В місті збереглися пам'ятки архітектури — католицький (з 1672 р.) і вірменський (з 1762 р.) костьоли, залишки фортечного муру і палац Потоцького з 1672 року, будинок в стилі барокко з 1742 року, пам'ятник Міцкевичу (з 1930 року) і композитору Д. Січинському (з 1942 р.).

В Станіславі в польській гімназії вчилися польські поети Ф. Карпінський і М. Романовський, українські поети Іван Вагилевич і Антін Могильницький, революціонер-демократ Остап Терлецький, який разом з В. Навроцьким в 1865 році організували в гімназії таємний гурток і видавали рукописну газету «Зірка», історики Садок Баронч (вірменський) і Юлій Целевич (український), етнограф Володимир Гнатюк, журналіст І. Белей, письменник і громадський діяч Г. Цеглинський, українські радянські письменники Денис Лукіянович та Михайло Яцків та ряд інших українських і польських політичних та культурно-освітніх діячів.

В українській державній гімназії вчилися засновник КПСГ Карло Саврич (Максимович), поет М. Кондра, композитор А. Кос-Анатольський, єпископ УГКЦ В. Величковський, вчений М. Дубовицький та інші. Викладали в гімназії І. Дем'янчук, художник О. Сорохтей, О. Левицький, І. Смолинський та інші.

Жили, працювали і поховані в місті український композитор Д. Січинський, письменник О. М. Левицький, Д. Я. Макогон, М. Могульський, українські фольклористи і громадські діячі Е. Желехівський, М. Бурачинський, громадський діяч, один з засновників української соціал-демократичної партії Роман Яросевич, польський публіцист, учасник повстання 1863 року Агатон Піллер, учасник Паризької Комуні польський поет К. Свідзинський. У Станіславі жили, крім вище згаданих, ще такі діячі української культури: єпископи — Ю. Пелеш, Ю. Куїловський, А. Шептицький, Г. Хомишин, І. Лятасевський, священники — Р. Лобович, О. Слюсарчук, І. Фіголь, адвокати — Л. Бачинський, І. Волянський, Ю. Олесницький, лікарі — К. Вовевідка, Я. Грушкевич, В. Янович, О. Гробельний, педагоги — В. Бригідер, К. Кисілевський, І. Рибчин, Ю. Чайківський, музичні діячі — О. Залеський, Я. Барнич, культурні діячі — Ю. Каменецький, М. Лепкий, І. Ставничий, кооператор І. Сем'янчук, міщани С. Снігурович та багато інших.

Народилися українські поети С. Масляк і В. Гадзінський, прогресивні і громадські діячі, і письменники брати Леонід і Роман Заклинські та сини Романа — Богдан і Ростислав, прогресивний громадський діяч, радикал Петро Когутяк, композитор В. Фліс, польський мовознавець, член польської Академії Наук Ю. Курилович, Бури — польський письменник і перекладач, лауреат премії ім. І. Франка.

Працювали та перебували часто письменники І. Я. Франко, М. Павлик, Н. Кобринська, А. Крушельницький, І. Г.

Верхратський, О. Довженко, Іван Ле (1939), Я. Галан, В. Брезницький, М. Карпенко, О. Стрілець, скульптор М. Ф. Бринський, український композитор Р. Симонович, державні діячі І. Грушецький, колишній заступник голови Ради Міністрів України, нині академік П. Т. Тронько.

Плідно працюють обласні відділення Спілки художників та зокрема відомі художники Д. Іванцев, П. Заливаха, О. Коровай, М. Фіголь, та Спілки письменників України (налічує 22 чоловіки: Б. Бойко, Ю. Андрухович, П. Добрянський, С. Пушик, Н. Стефурак, Г. Турелик та інші).

Зараз у місті працюють академіки О. Адаменко, Г. Бабенко, В. Кононенко, Є. Нейко, М. Стельмахович, професори С. Генік, В. Грабовецький, Б. Гуцуляк, І. Климичин, М. Шевчук, Р. Яремійчук та інші, композитори І. Фіцелович, Д. Циганков, Б. Шиптур, Б. Юрків, співаки М. Кривень, Пірус, М. Сливоцький, народні артисти України Х. Фіцелович, О. Суржа та багато інших відомих людей, які вносять вагомий вклад в процеси національного відродження України.

ПРЕЗИДІЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ РАДИ

Президент

Петрушевич Євген (3.06.1863, м. Буськ — 29.08.1940, Берлін) — адвокат, діяч Національно-Демократичної Партії, посол до австрійського парламенту (1907—1918) і до галицького сейму (1910—1914). Як голова Української Національної Ради зумів втримати мир між громадянством і втянути всі прошарки народу до державного будівництва. Після об'єднання ЗУНР з УНР став шостим членом Директорії УНР. У травні 1919 року став Диктатором ЗУНР. Після державної катастрофи оселився у Відні, а потім у Берліні, де вів дипломатично-пропагандистську роботу на користь Галичини.

**Євген
ПЕТРУШЕВИЧ**

Віце-президенти

Бачинський Лев (1871, с. Серафинці — 1930, м. Станіславів) — адвокат. Закінчив Коломийську гімназію і Чернівецький університет, працював адвокатом у м. Станіславові. Голова Української Радикальної Партії (1918—1930), посол до австрійського парламенту (1907—1918), де виголосив промову, що тривала 13 годин і 8 хв. За ЗУНР — комісар Станіславівського повіту, а потім — віце-президент Української Національної Ради, автор ряду законів. Був віце-президентом Союзу українських адвокатів, послом до польського сейму (1928—1930).

**Левко
БАЧИНСЬКИЙ**

Вітик Семен (1876—1937) — громадсько-політичний і профспілковий діяч на Дрогобиччині. Засновник Української Соціал-Демократичної Партії, посол до парламенту, за ЗУНР — комісар Дрогобиччини, член Віділу Української Національної Ради. Віце — президент УНР, член Президії Трудового Конгресу. З 1919 року на еміграції у Відні. Видавав советофільський місячник «Нова громада» (1923—1925). Переїхав до Харкова, де займав ряд відповідальних постів. У 1933 році ув'язнений і знищений більшовиками.

Попович Омелян (1856—1930) — видатний громадсько-політичний і педагогічний діяч та публіцист Буковини, посол до Буковинського сейму (1911—1918), у добу української державності Президент Буковини, віце-президент УНР і голова шкільної комісії. Після окупації Буковини румунами працював інспектором «Рідної школи» у Львові. Він є автор шкільних підручників.

Шмігельський Андрій (1866—1920, м. Проскурів) — селянин, організатор Збаращини, член Української Радикальної Партії, згодом Української Соціал-Демократичної Партії, Посол до Галицького сейму (1907—1913), член Президії УНР, віце-президент. Співробітник «Народу», пізніше «Землі і Волі».

Члени президії

Горбачевський Антін (1856—1944) — громадський і політичний діяч на Дрогобиччині, згодом на Чортківщині, адвокат, співзасновник Української Національної Демократичної Партії, посол до Галицького сейму. За ЗУНР — член Української Національної Ради, в 1919 році член української дипломатичної місії в Варшаві. В 1927—1939 рр. — член польського сенату.

Дувірак Гриць (1861—1929) — селянин з Печеніжина, організатор радикального і січового руху на Гуцульщині, член Головної Управи Української Радикальної Партії, член Виділу Української Національної Ради ЗУНР.

Новаківський Михайло (1872—1941) — адвокат в Богородчанах до 1914 року, діяч радикального соціал-демократичного, націонал-демократичного напрямків. Один з організаторів УСС і співробітник Союзу Визволення України. За ЗУНР — комісар Скалатського повіту й член Виділу Української Національної Ради, член надзвичайної дипломатичної місії до Варшави (1919). Згодом працював на Закарпатті, з 1939 року — на Словаччині, де й помер.

Окуневський Теофіл (1858—1937) — адвокат, народився в Радівцях (Буковина), жив у Яворові (Гуцульщина), громадсько-політичний організатор Коломийщини і Городенківщини, співзасновник Української Радикальної Партії, з 1899 — член Української Націонал-Демократичної Партії, Посол до австрійського парламенту (1897—1900 і 1907—1918) та до галицького сейму (1889—1900 і 1913—1914). За ЗУНР — комісар Городенківщини і член Виділу

Української Національної Ради. Оборонець українців у політичних процесах, зокрема М. Січинського. Спілкувався з І. Франком, М. Павликом, О. Терлецьким, М. Драгомановим, Лесею Українкою та ін.

Брик Степан — отець, доктор, націонал-демократ, член Президії УНР.

Секретарі УНР: С. Витвицький, О. Сілецький, О. Устиянович.

Витвицький Степан — адвокат, секретар Української Національної Ради ЗУНР. Народився 13 березня 1884 р. в сім'ї директора школи в селі Угорники. Був одним з організаторів Злуки ЗУНР з УНР 22 січня 1919 р. Згодом — Державний Секретар закордонних справ, представник уряду ЗОУНР у переговорах із місіями Антанти, керівник закордонних справ уряду ЗУНР в екзилі у Відні, голова місії ЗУНР у Парижі й Лондоні (1921—1923). В 1924—1939 — діяч УНДО в Дрогобичі. З 1945 на еміграції. З 1954 — Президент УНР в екзилі.

Устиянович Осип (1880—1922) — робітник-залізничник з Станіславова, член Української Соціал-Демократичної (згодом більшовицької) партії, організатор опозиційного до уряду ЗУНР Селянсько-Робітничого Союзу, член Української Національної Ради ЗУНР, заступник Секретаря Президії УНР ЗУНР. В квітні 1920 р. обраний до складу Галицького оргкомітету КП(б)У, голова Скалатського повітового ревкому. Згодом працював у Києві, де й помер.

Державний секретаріат

Створений Українською Національною Радою під керівництвом К. Левицького. 4.01.1919 р. після реорганізації Української Національної Ради утворено новий склад Ради Державного Секретаріату на чолі з С. Голубовичем.

Державні секретарі ЗУНР

Артимович Агенор (1879—1935) — мовознавець, доцент Чернівецького університету, Державний секретар освіти і врівизнання ЗУНР. Пізніше проф. Українського Вільного Університету та Українського педагогічного інституту в Празі, дійсний член НТШ.

Бурачинський Осип (1877—1948), політичний діяч, судовий радник, посол до буковинського сейму (1911—1918), член Української Національної Ради від Буковини, Державний Секретар судівництва.

Вітовський Дмитро (8.11.1887—8.07.1919) — полковник УГА, Державний Секретар Військових справ ЗУНР. Народився в с. Медуха Галицького р-ну в родині селянина. Закінчив Станіславівську гімназію та Львівський університет. Працював в станіславівській адвокатській канцелярії. Був членом Української Радикальної Партії, організатором читалень, «Січей», втечі М. Січинського з станіславівської тюрми. Брав участь у боротьбі за український університет, з 1914 р. — сотник УСС. 27.06.1915 р. вступив у Галич і вивісив на ратуші синьо-жовтий прапор. Як комісар УСС у 1916—1917 рр. на Ковальщині заснував українські народні школи. Як Голова Військового Комітету організував 1 листопада 1918 р. успішний переворот проти австро-польського панування і передав владу Українській Національній Раді. Очолив збройні сили ЗУНР. У травні 1919 — член делегації ЗУНР на конференції в Парижі, а повертаючись з неї, загинув у авіакатастрофі. Похований у Берліні.

**Дмитро
ВІТОВСЬКИЙ**

Голубович Сидір (1873—1938) — адвокат, посол до австрійського парламенту та до галицького сейму. Секретар судових справ ЗУНР, 1919 — Президент Ради Державних

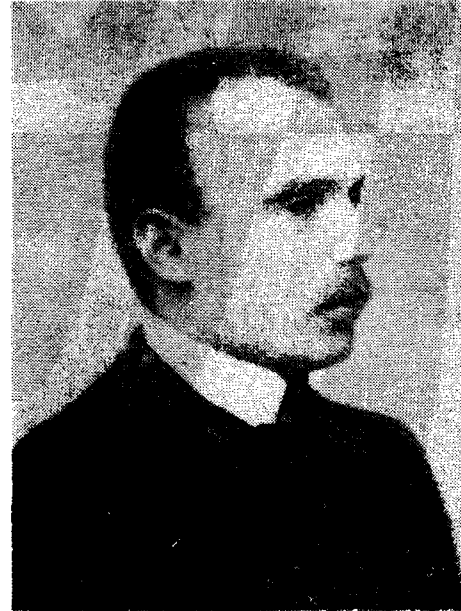
Секретарів і секретар фінансів, торгівлі та промисловості. В 1924 очолював Українську Трудову Партію і брав участь у заснуванні УНДО.

Козаневич Мар'ян — інженер, Державний Секретар публічних робіт.

Мартинець Михайло (1850—1919) — інженер лісівництва, Державний секретар земельних справ, співавтор закону про земельну реформу. Розстріляний поляками біля с. Маняви.

Мирон Іван (1857—1940) — інженер залізничної служби, Державний Секретар шляхів.

Макух Іван (1872—1946) — адвокат у Товмачі, діяч Української Радикальної Партії, посол до галицького сейму (1908—1918), член Української Національної Ради, комісар уряду ЗУНР в Товмачі, потім — Державний Секретар праці й відбудови, а з січня 1919 — Державний Секретар внутрішніх справ.

**Іван
МАКУХ**

Папейко Василь (1883—1956) — громадсько-політичний діяч і журналіст, родом з Золочівщини. Діяч Національно-Демократичної Партії, редактор газети «Діло» (1912—1918). Державний Секретар закордонних справ, член делегації на Паризьку мирну конференцію, закордонний ко-

респондент «Діла». 1945 переїхав до Нью-Йорку, а 1955 — до Венесуели.

Цегельський Льонгин (1875—1950) — адвокат, публіцист, діяч Української Національної Демократичної Партії. Родом з Кам'янки Струмислової. Один з організаторів селянських страйків у Галичині (1902), редактор газети «Свобода» (1907—1908), «Українське Слово» (1915—1918), посол до австрійського парламенту (1910—1918); галицького сейму (1913—1914). Член Головної Української Ради, Бойової Управи УСС, діяч Союзу Визволення України, член Української Національної Ради, Державний Секретар внутрішніх справ, з січня 1919 — керівник Секретаріату зовнішніх справ ЗО УНР, одночасно заступник Міністра зовнішніх справ УНР, 1920—1921 — представник уряду ЗУНР в ЗДА, де поселився. Брав участь у політичному і культурному житті української еміграції. Працював у редакції газети «Америка». Помер у Філадельфії.

ПРЕСА ЗУНР У СТАНІСЛАВОВІ

1918—1919 рр.

ВОЛЯ

Орган Української Соціал-Демократичної партії. Тижневик. Виходив від 27 квітня до 16 травня (4 числа). Редактор Михайло Струтинський.

НАРОД

Орган Української Радикальної партії. Виходив з 20 лютого 1919 року як тижневик (8 чисел), а від 24 квітня до 25 травня — щоденно. Редактор Микола Балицький. Співробітники: Микола Федюшка (літ. псевд. — М. Евшан), Микита Шаповал (літ. псевд. — М. Сріблянський). Друкувалися А. Баб'юк (літ. псевд. — Мирослав Ірчан), Л. Бачинський, Р. Заклинський, А. Крушельницький, О. Назарук.

НОВЕ ЖИТТЯ

Громадська газета, що виходила щодня, крім понеділка, від 10 листопада 1918 до 18 квітня 1919 року (89 чисел). Видавець Зенон Козловський, редактори — Іван Рибчин

і Ростислав Заклинський (1887, м. Станіславів — 1974, м. Львів, український літературознавець).

ПРОЛОМ

Літературно-науковий місячник. Вийшов один номер навесні 1919 року. В ньому були надруковані поезії Ю. Шкрумеляка, М. Підгірянки, «Йордан» М. Черемшини, «Роман Великий» В. Пачовського та інші. Видавець — товариство «Молода Громада» в Станіславові. Редактор Іван Ставничий (1891—1973, культурно-освітній діяч, помер в еміграції).

РЕСПУБЛІКА

Орган уряду ЗУНР. Виходив щоденно, крім понеділка, від 2 лютого до 25 травня 1919 року (94 числа). Редактор Іван Кревецький (1883—1940). Друкувались в ньому перший голова уряду ЗУНР К. Левицький, С. Витвицький, М. Грушевський.

РЕСПУБЛІКАНЕЦЬ

Орган Селянсько-Робітничого Союзу. Революційно-демократичний тижневик. Виходив щосуботи від 1 січня до 18 травня 1919 року під девізом «Боротьбою здобудеш ти право своє». Редактор Дмитро Дем'янчук (1888, Княгинин — 1968, Івано-Франківськ), а з 27 лютого 1919 — редактор Осип Устиянович (1880—1922). Співпрацювали поети Володимир Гадзінський і Василь Пачовський, лідери соціал-демократичної партії О. Безпалко, В. Темницький.

СВОБОДА

Орган Української Національно-Демократичної партії. Тижневик, що виходив з березня 1919 року (6 чисел), редактори С. Баран, М. Струтинський.

СТАНІСЛАВІВСЬКИЙ ГОЛОС

Урядовий часопис повітової Української Національної Ради. Виходив від 1 листопада до 6 грудня 1918 року по вівторках і п'ятницях. Видавець — Українське Пресове Бюро. Редактори — Михайло Губчак, Іван Ставничий.

СТРІЛЕЦЬ

Двотижневий часопис для українського війська ЗУНР. Виходив від 10 листопада 1918 до 26 березня 1919 року у Станіславові (2—13 числа, перше число — в Тернополі), а

пізніше — у Стрию, Борщеві, Кам'янці-Подільському. Відповідальний редактор поет Василь Пачовський.

ВІСНИК ДЕРЖАВНОГО СЕКРЕТАРІАТУ ВІЙСЬКОВИХ СПРАВ ЗАХІДНО-УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ

Тернопіль, 1918 — Станіславів, 1919. Під цією назвою виходив від 1 грудня 1918 до травня 1919 року, а від червня до кінця 1919 року — в Кам'янці-Подільському під назвою «Вісник українського війська». Редактор Іван Боберський.

ВІСНИК ДЕРЖАВНОГО СЕКРЕТАРІАТУ ШЛЯХІВ
Станіславів, 1918—1919.

ВІСНИК ДЕРЖАВНОГО СЕКРЕТАРІАТУ ОСВІТИ І ВІРОІСПОВІДАНЬ ЗАХІДНО-УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ

Станіславів, 1919.

ВІСНИК ДЕРЖАВНИХ ЗАКОНІВ І РОЗПОРЯДКІВ ЗОУНР

Урядовий орган. Станіславів, 1919.

**УРИВОК ІЗ СПОМИНІВ «ЧОРНІ РЯДКИ»
АНДРІЯ ЧАЙКОВСЬКОГО (1857—1935)
— українського письменника, громадського
діяча, комісара Самбірського повіту**

«...Нарешті я притовкся до Станіслава і тут завдяки знайомому комісареві міста дістав теплу і огрядну квар-

тиру. А що ще завчасно було йти спати, я пішов до міста і зайшов до якоїсь кав'ярні. Кав'ярня велика і з великим комфортом. Дзеркала блистять по стінах, і всього тут доволі. Повно людей, а найбільше українських старшин. Господи, які паничі! Кожний гарно одягнений і, видно, ситий. Стільки старшин разом, в одному місті не бачив я ні в австрійців, ні в німців, ні в москалів. Судячи по числі тих панів і по пропорції до числа старшин (приблизно 1:40) виходило б, що наша армія страшенно велика, сотки тисяч. Я зараз собі нагадав, як цар Карло одного разу у Відні казав окружити всі виходи в одній кав'ярні і зробив облаву на старшин маркітантів*, котрих зараз вислано на фронт. В нас вправді царя не було, але був секретар війни, і дивно, чому він такого не зробив у Станіславові, де він урядовав. Неможливо, щоби він цього не знав та не розумів, що стільки маркітантів в заплілі, то страшенна деморалізація для тих, що на фронті кривавились і від вошей обганялися.

Друга категорія гостей кав'ярні — то різні дами, котрим товаришать старшини та їх угощають різними лакітками, лікерами, папіросками і чуго душа забagne. Вони всі веселі. Бо чою ж їм журитися? Пропаде Україна, минуться українські старшини, то прийдуть польські. То все одно, лиш щоб можна при них пожитися.

А ми під фронтом кілька ночей вже прокуняли на спактованих речах, сподіваючися вижданого виступу ворога і заняття Самбора.

Якби так тут з'явився який Карло і тих фінтиків старшин виправив на фронт на чолі тамтих годованих міліціантів, яких я стрічав по дорозі, як би то тоді стояла наша справа і на фронті і на міжнародній шахівниці!

Третя категорія гостей кав'ярні — то якісь нетутешні, з широкою натурою, та всіяко одягнені. Вони теж весело забавляються і розкидають грішми повними пригорщами. Видно, що гроші багато їм не коштують. Довідуся, що це наші брати — з над Дніпра-Славутиці. А що вони тут роблять? — Місії, делегації, депутації, посольства, комісії і чортзна що, а ніхто не сидить тут без якогось державного титулу. Станіславівці нарікають, що ці гості підбивають ціни на все так, що годі з ними видержати конкуренцію в

* Маркітанти — дрібні торговці істинними припасами і предметами солдатського вжитку, які супроводжували в минулі часи армію.

купівлі найконечніших харчових артикулів. Наддніпрянці платять за все по княжому, що наш брат лише очі виштрищує.

На другий день, і опісля, скільки разів довелося побувати в Станіславові, завважив я одного рослого і кремезного добродія на вулиці й у кав'ярні, як ходив та водив попід руку якусь даму, а під лівою пахою ніс доволі велику касетку. Здається, що там було щось вартніше, як харчі.

На другий день пішов я до державного секретаріату. Він містився у величавім будинку дирекції залізниць*. Кращого будинку на приміщення верховної державної влади й не треба. Коли б тільки його нутро відповідало зовнішній величі.

Ходжу по секретаріатах. Урядовці дуже, аж до пересади ввічливі. Навіть самі пани секретарі. Маю враження, що я зайшов до якось більшого задаткового товариства і говорю з директорами або в канцелярії партійної організації. Заходжу до мого безпосереднього секретаря внутрішніх справ д-ра Макуха. Застаю його, як він якійсь селянській парі щось пояснює і дає поради. Я сів і прислухався. Справа маловажна, яку може повітовий комісар полагодити на коліні. Чекаю на мою чергу і не знаю, чи сміятись з того, як пан секретар намагається людям пояснити. Нагадується мені, як на однім польськїм вічі прийшла баба пожалувати перед паном послом та прохати помочі на те, що сусідка викидає її череп'я на город. Нарешті вдоволені інтерсанти вийшли. Я таки не втерпів зробити пану секретареві увагу, що шкода часу гаяти на такі дурниці, які повинен полагодити повітовий комісар. Відповідь була така: «треба бути популярним».

Я зараз приступив до мого діла і при тій нагоді зложив урядову присягу, бо я досі не був затверджений у мойому виборі.

Звідсіля йду до д-ра Голубовича. Він стогне аж під трьома портфелями: фінанси, торгівля, промисел, ну і премоєрство. Є від чого зіпрати. Мені йшло діло про фінанси і мене відіслано до фінансового референта, бувшого податкового інспектора п. Мрица. Я з'ясував йому наше положення, що наше військо не має ніякого постачання із заплілля, що повітові стає неможливо жити наш фронт,

що повіт нищиться економічно, і нам загрожують голодові розрухи. Він мене слухав, та видно, що найбільше зацікавили його голодові розрухи, бо зараз сказав:

— Того найменше бояться. Як я був повітовим комісаром, то мав також голодові розрухи, та я їх присмирив військом. Кажу вам, що найгірше є бояться товпи.

— Вибачте, добродію, але у голодних людей я стріляти не буду.

По тій мудрій раді, я бачив що нема з ким говорити, і зараз вийшов. За виїмкою секретаріату здоров'я (др. Куровець)* і залізниць (інженер Мирон) всі інші зробили на мене від'ємне враження. Ті два трактували ділово свої ресорси і лиш з тими можна було чогось договоритися, бо розуміли свою річ, як фахівці.

А секретар війни? Не перечу, що то славний і щирий вояка, цілою душею відданий Україні, але такому становищу на мою думку не відповідав.

Я думав, що стріну де д-ра Костя Левицького**, то з ним дещо обговорю, та на жаль, його вже там не було в секретаріаті.

* Куровець Іван (1863—1931) — політичний і громадський діяч. 1918—1919 — державний секретар здоров'я ЗУНР. Довголітній директор Народної Лічниці у Львові, автор наукових і науково-популярних медичних розвідок.

** Мова йде про Д. Вітовського. Вітовський Дмитро (1887—1919) — полковник УГА. Один з організаторів студентської молоді Галичини на початку 900-х років, активний учасник боротьби за український університет у Львові. Брав участь у звільненні з тюрми Мирослава Січинського, котрий 1908 року здійснив політичне вбивство намісника Галичини графа А. Потоцького. Як письменник виступав під псевдонімом Гнат Буряк. В 1914 — сотник УСС, учасник карпатських боїв, ідеолог стрілецького руху та редактор органу УСС «Шляхи». У листопадових подіях у Львові — командир українських збройних сил, пізніше — секретар військових справ ЗУНР. Загинув 8 липня 1919 р. в авіакатастрофі під Ратибором, у Сілезії, повертаючись із конференції у Парижі, похований у Берліні.

*** Левицький Кость (1858—1942) — політик, громадський діяч, адвокат, науковець, дійсний член Наукового товариства імені Шевченка у Львові, організатор багатьох українських інституцій у Галичині, кооператор, редактор журналу «Часопись Правнича». З листопада 1918 — президент першого державного секретаріату ЗУНР, потім — голова комісії виборчої реформи при уряді, уповноважений для різних доручень, у тому числі і закордонних місій. Після 1923 р. займався переважно науковою діяльністю. Автор спогадів про ЗУНР.

* Будинок № 11 на вул. Грюнвальдській у Станіславові. Тепер там Івано-Франківський міськвиконком.

В Станіславові аж кипіло, мов у мурашнику, від гостей, з Великої України. Стрінув я тут і проф. Грушевського*. Говорили що був і Винниченко і деякі люди нарікали на правительство, що не інтересувалося такою великою і важною особою і дало йому ночувати на двірці у возі.

Я вернувся до Самбора в не дуже рожевім настрою, а все я мав надію, що воно згодом налагодиться, коли б тільки... інші люди взяли керму в свої руки...»

СПОГАДИ ПРО СТАНІСЛАВІВ 1919 РОКУ Д. ДОРОШЕНКА**

Відомий історик і громадсько-державний діяч, крайовий комісар Галичини і Буковини (1917), Міністр закордонних справ УНР (травень—листопад 1918) Дмитро Дорошенко (1882—1951) приїхав машиною через Бучич до Станіслава як приват-доцент Кам'янець-Подільського університету, щоб закупити друкарню і книжки.

VI

«...Як і треба було сподіватись, знайти притулок в Станіславові — не легке завдання: всі готелі переповнені. Ми зупинились біля готелю «Union», де я ночував колись в 1917 році, коли під самим Станіславом були австрійські позиції, і в місті вночі не можна було палити вогнів. Швейцар ані слухати нас не хотів: всі покої заняті «панамі з України», і видно все — великими панамі, так куди там пускати якихось запарошених, обшарпаних подорожніх!

* Грушевський Михайло (1866—1934) — український історик, академік АН України (1924). З 1894 р. очолював кафедру всесвітньої історії Львівського ун-ту, 1897—1913 — голова Наукового товариства імені Шевченка у Львові, редактор Записок НТШ. З 1908 жив у Києві. В березні 1917 приєднався до Української партії соціалістів-революціонерів і очолив Центральну Раду в Києві. На початку 1919 р. емігрував до Австрії. В 1924 р. повернувся на Радянську Україну. Головні праці: Історія України—Руси (у 10 томах, 13 книгах, Львів-Київ, 1898—1936), Історія української літератури (у 5 томах, Відень-Київ, 1923—1927), «Ілюстрована історія України (Київ-Львів, 1911) перевид. Київ, 1912, 1913) Вінніпег, 1919, та близько 200 інших.

** Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє-минуле. ч. IV. Львів. Червона калина. — 1924. — С. 33—39.

Наш слутник Ч., людина дуже жвава й метка, пішов кудись добиватись і шукати хату. Мої товариші подорожи теж розбрелися шукати пристановища, хто куди. Я був такий стомлений і розбитий труською їздою, що не міг ворухнутись і присів на тротуарі на тумбі біля своїх речей, пасивно дожидаючи результату заходів моїх товаришів. Та на щастя вздрів знайому людину. З кав'ярні виходив А. Крушельницький, знайомий мені з часів війни, як директор української гімназії в Городенці. Я обізвався до нього, і він мене впізнав. Побачивши моє становище, Крушельницький запросив мене ночувати до себе, до канцелярії місцевої гімназії. Тимчасом надійшли мої товариші: Ч., якимсь порозпихував їх по людях.

Ми пішли з Крушельницьким до гімназії. По дорозі він мені розповів, що його запрошують до нового українського кабінета міністрів на міністра освіти. Ще з галичан запрошено було В. Темницького на міністра закордонних справ. Крушельницький вагався і мав назавтра їхати до Городенки, щоб там, як годиться доброму українцеві, порадитись з жінкою.

На другий день, почав я розглядатися по Станіславову. Місто дуже потерпіло від війни, та не стільки від обстрілу, скільки від погрому, який тут учинили літом 1917 року москалі при своїм відвороті. Середина міста, де були великі торговельні будинки, вигоріла і лежала в руїнах. Станіславів мав тепер назверх український характер: мою увагу звернули нові таблиці з назвами вулиць—все імена українських гетьманів і взагалі історичних діячів та письменників. Два великі пятиповерхові готелі — «Union» і «Австрія» — залишилися цілі, і в них тепер скупчувалося політичне й громадське життя українського Станіслава. Тепер Станіславів був тимчасовою столицею Західної Української Республіки. Тут перебував Державний Секретаріат, Національна Рада, яка засідала в скромному помешканні не то якогось малого театра, не то кіна. По всіх більших будинках міста були розміщені державні інституції — міністерства.

Серед мешканців Станіслава було помітно дуже багато українців з-за Збруча: Станіславів служив тепер головним притулком для евакуйованих з власної території інституцій У.Н.Р. і взагалі для втікачів од большевиків. На кожному кроці, по кав'ярнях, рестораціях, крамницях, і просто на вулиці можна було зустрінути земляків та знайомих. І тому, що Станіславів місто саме по собі не велике, і все

життя тут купчиться на двох-трьох головних вулицях, то залишалось вражіння, ніби наддніпрянців в місті — велика сила. Більша частина їх були урядовці і взагалі люди, що займали високе становище в У.Н.Р. Можна було зустрінути членів Директорії (я бачив як проїздили на автах пп. Андриєвський і Швець) різних міністрів та екс-міністрів, вищих чинів уряду, дипломатів, які кудись їхали, лідерів партій, членів Трудового Конгресу, взагалі тих, кого ще місяць тому можна було бачити в Кам'янці. Перебувала в Станіславові й «Республіканська Капеля» Кошиця й трупа Садовського з самим М. К. Садовським на чолі. Як би не такі сумні часи та обставини, то можна було б подумати що це якийсь український національний з'їзд, так як колись у Полтаві, коли відкривали пам'ятник Котляревському. Та, кажу, обставини й умови, серед яких попадала більшість земляків до Станіславова, виразно свідчили, що не з добра вони сюди з'їхались. Однак земляки наші якось ніби не відчували трагізму становища Галичини, яка дала їм притулок. Вирвавшись з охопленого большевицькою пожежою рідного краю і бачучи тут круг себе відносний спокій та лад, наші українці почували себе добре, безперечно і навіть весело, як люди, що тільки що врятувались від великої й страшної небезпеки. Тому то вони своїм настроєм, своїм поведінням виявили певний контраст до місцевих українців, які ходили засмучені й заклопотані. Дійсно вони бачили й відчували, як їх країна спливає кров'ю і знемагає в нерівній боротьбі. Один знайомий державний секретар передав мені по секрету, що на фронті набоїв і муніції вистачить тільки на два тижні, а тут є відомості, що насувають свіжі польські сили, яким нема що протиставити з нашого боку...

Серед маси наддніпрянців, яких можна було б побачити в Станіславові, мене здивувало велике число військових. По кав'ярнях і на вулиці раз-у-раз зустрічалися фігури в ефектних театральних убраннях: червоні шаравари завширшки як Чорне море, цяцьковані кольорові жупани, високі шапки з довжелезними шликами, оселедці, підголені чуприни. Видко, що то були отамани та ватажки якихось загонів, але чого вони товклись тут, а не сиділи на фронті? Признаюся, їхні мальовничі костюми робили на мене прикре вражіння на фоні скромної, часто вбогої форми галицького війська, яке не пишалось цяцькованою зброєю та театральним убранням, але дійсно билось і клало свої голови за рідний край. Гадаю, що таке саме прикре вражіння справ-

ляв оцей маскарад нашої отаманії і на самих галичан. Але, крім різних отаманів та отаманчиків, які без діла вештались по Станіславову та пиячили по рестораціях, я зустрічав чимало й дійсних воєнків і добрих українських патріотів, які вже не раз билися за Україну. Я не втерпів і спитав в одного з них: чого він перебуває тут, а не на фронті. Він одповів мені, що нема змоги терпіти хаосу і безладдя, які панують у військовій справі У.Н.Р., нема сили дивитися на ті зловживання, що там кояться; виглядів на перемогу немає жодних при такому стані і нема охоти битись... Виходило, що за таку Україну, яку намагались створити Петлюра з своїми отаманами, мало було охочих класти свої голови. А воєк, їдучи в бій, повинен добре знати, за кого і за що він жертвує своїм життям.

Серед галичан, також були свої «біженці» — утікачі з-під румунської окупації на Буковині, зі Львова. Але їхні втікачі різнилися від наших перш за все тим, що наші майже всі були з грішми, і то з немалими. Уряд У.Н.Р. перед евакуацією Київа, а потім Винниці, роздавав направо і наліво великі гроші. Величезні суми сипались на формування загонів на партії, на пропанду, на пресу, на видавництва і так хто його знав, на що*, аби, мовляв, не дісталися большевикам! Отже, розташувавшись в гостинному Станіславові, здебільшого як на етапі до дальшої мандрівки закордон, наші земляки гуляли по вулицях, закупували різний крам по крамницях, пили, їли, пересижували по кав'ярнях, по-троху критикували галицький уряд. Перебування в Станіславові значного числа наддніпрянців, людей з грішми, викликало підвищення цін на всі продукти і взагалі на життя в місті. Наші люди, а особливо отаманщина, сипали грішми, не жаліючи й не рахуючись з місцевим укладом життя. Дорожнеча, штучно викликана наддніпрянцями, дуже дошкуляла місцевим людям, що мали скромні засоби і не звикли до скромних витрат. Галичане зкрива по-

* Я сам не вірив численним оповіданням про те, які і куди витрачались правительством Директорії народні гроші, поки не вчитав власними очима признання одного з учасників цього витрачання — д-ра О. Назарука в його книзі «Рік на Великій Україні» (Відень, 1920); там на ст. 144—145 д-р Назарук оповідає, як він, тоді міністр У.Н.Р., виплатив один мільон гривень (гривня в той час була ще доброю валютою) українській радикальній партії в Галичині і сотні тисяч видав на різні екзотичні видавництва, пренавіщо додаючи до цих своїх згадок, що робив ці видачі виключно з власної ініціативи і що уже цікавий був би знати: «як зужиткований цей державний гріш?»

глядали на це нашествіє наддніпрянців, а особливо на їх безжурний вигляд і байдювання в такий тяжкий для краю час.

Я вже згадував, що в Станіславові я стрів багато знайомих. Серед видніщих земляків я зустрів тут М. Грушевського, М. Ткаченка, М. Шаповала, В. Чеховського. Памятаю мою розмову з покійним М. Ткаченком: він дуже песимістично дивився на будучність української справи під большевицьким режимом: він вважав, що тепер почнеться таке ґрунтовне й систематичне обрусіння, яке ані снилось нам за царських часів. Треба знати, що Ткаченко, не вважаючи на свої крайні соціалістичні погляди, був великий український націоналіст і патріот. Дуже мило було мені зустрінутися з моїм приятелем Вол. Дорошенком, яким працював в редакції офіційної газети «Република». Гуляючи з ним по болотяних левадах і галях поза містом, ми пригадали собі взаємно нашу розмову, яку мали, коли я гостював у квітні 1918 року — отже рівно тому рік назад — у Львові і на прогульці на Високім Замку запитав якоесь Володимира Викторовича: як він думає чи вдержиться Галичина, чи вбереже своє національне обличчя навіть в найгіршій випадку, як би, скажем, нею заволоділа Польща? На се він мені відповів тоді дуже категорично, що Галицька Україна, перебувши такі тяжкі проби, ніколи не загине, щоб там далі не сталося. Пригадали ми цю розмову і обоє сказали, що народ, який уміє так боротися за свою долю, не загине, яке б лихо його не спіткало на дорозі.

Зпоміж галичан зустрів я також чимало своїх давніх знайомих і приятелів. Зустрів колишніх заточенців з часів війни о. М. Цегельського і о. Ст. Юрика. Обоє були членами Національної Ради й перебували на її сесії. Отець Юрик запрошував мене на великодні свята до себе, до Золочева. Я ледве вистояв проти цієї спокуси, але справи примушували мене поспішати в дальшу дорогу, до Праги. Побачився в кав'ярні з С. Голубовичом, головою Державного Секретаріату, а потім склав йому візит в його уряді. Він прийняв мене дуже сердечно і мило. Стрічався я з М. Лозинським, А. Цегельським, В. Темницьким та багатьма іншими. На мене робило приємне вражіння, що тутешні міністри, як звичайні громадяни, заходять собі в певні години до кав'ярень, коли всі там бувають, сідають разом з публікою при столиках, балакають, взагалі держать себе дуже просто і перебувають в постійному контакті з громадою не тільки на офіційній стопі. Знаходять задля цього час,

хоч діла у них і клопоту багато. При тім не видно в них ні тої засмиканості, вічного поспіху й постійного вигляду жерців при священнодійстві. І згадалися мені наші «народні міністри»! Скільки, бувало, треба побігати за ними або насидітись по прийомних, навіть коли маєш пильну справу — не приватного, а громадського характеру! У нас, як показав недавній досвід, коли людина допнеться до влади, то рідко коли не втратить голови, не увявить себе якимсь олімпійцем і, не вважаючи на офіційний демократизм, не почне удавати з себе китайського богдыхана. А тут, у тій Галичині, де люди змалку виховуються в повазі до всякої влади, до рангу, до титулу, де в розмові кожен титулує другого неодмінно з додатком службового титулу або наукової степені — тут міністри зуміли залишитись звичайними громадянами, не вдаючись в дешеву демагогію і не пнучись на олімпійські висоти. Я не хочу казати дешевих компліментів галицьким землякам, але мушу признати, що серйозно-діловий настрій в їхньому уряді й урядових сферах дуже мені заімпонував, так само, як і сказати б, строгий моральний рівень галицького громадянства у відносинах до свого обов'язку супроти рідного краю. Розуміється, були погані випадки, й тут, і про них з сумом опов'дали мені довірочно мої галицькі приятелі. Але взагалі було видно серед галицьких українців національний ентузіазм знизу до гори, а там, де є такий настрій, усі мусять триматись на певній висоті. Деморалізація пішла й тут, але вже тоді, коли цей ентузіазм почав вигасати, і першими піддалися їй, так само як і в нас, найбільш «ліві».

Розглянувшись та розпитавшись, ми побачили, що купити друкарню десь у Галичині нам не доведеться. Українських друкарень було дуже мало і вони були потрібні тут: не було рації вивозити їх звідси. Через те ми вирішили з'їздити до Праги, де, як нам опов'дали можна було придбати друкарські машини, новіших зразків і всі друкарські приладдя. Треба було добути дозвіл на виїзд і чеську візу. Я пішов до М. Лозинського, секретаря закордонних справ, і він звелів зараз же видати мені галицький закордонний пас. Чеську візу дав мені й товаришам моєї подорожі тимчасовий чеський консуль д. Полляк, надзвичайно мила й чевна людина. Треба було тепер добути гроші й валюту. Я мав з Кам'янця акредитив на 400000 гривень, асігнованих Університетом на закупно друкарні і на видатки подорожі. Державна скарбниця була в Станіславові. Не всі формальності були в мене виконані, але завдяки

тому, що мене знав особисто В. В. Ігнатович, директор скарбниці, мій товариш по роботі в товаристві «Юга Росії»*, гроші мені були видані без труднощів.

Треба було купити десь валюту. Гривня ходила тоді по установленому курсу, як австрійська корона, мені так у коронах і видали з Скарбниці — 400000 кор. Хтось переказав мені, що в Станіславові перебуває Ол. Ф. Степаненко, який вертається з-за кордону, має багато валюти і шукає, кому б її обміняти на українські гроші. Я пішов до Степаненка. Виявилось, що справді, він має тисячі фунтів штерлінгів і франків. Тоді я виміняв усі свої гроші, в тім числі і 10000 гривень моїх власних грошей, які я дістав там же в Станіславові, як гонорар за замовлений мені міністерством освіти підручник української історії**. Міняли по офіційному тоді курсі 125 ав. корон за один фунт штерлінгів. Таким способом я дістав добру валюту, яку мусів пізніше відступити в частині своїм товаришам подорожі, бо вони виміняти своїх гривень в Станіславові не встигли.

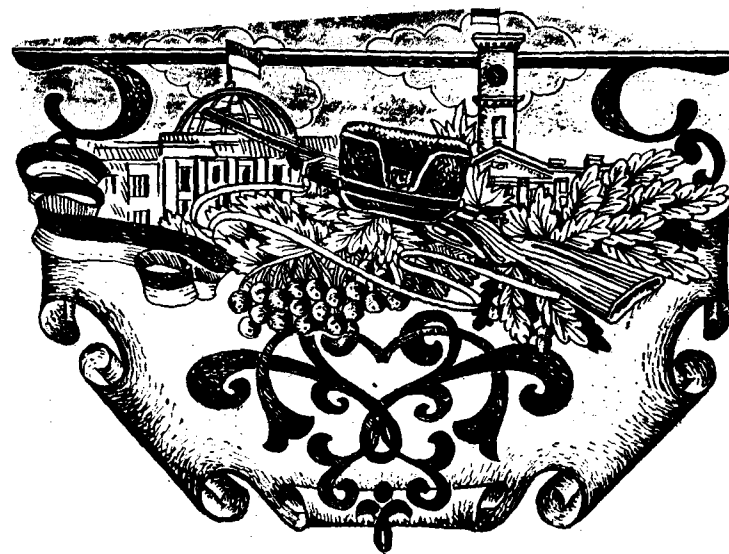
Зосталось улаштувати самий спосіб переїзду, річ в тодішніх військових відносинах не таку то легку й просту. Але в цій справі нам пощастило: в Державній Скарбниці я зустрівся з тодішнім міністром фінансів М. Є. Кривецьким; він їхав до Праги, мав окремий вагон по галицькій території і охоче брав до цього вагону мене й чотирьох моїх спутників: М. Чайківського, Є. Вирового, М. Реку та Ю. Русова. Це нас тільки задержало на пару днів, але задля такої вигоди варто було почекати; як ми незабаром усі переконались, ця подорож спільно з міністром фінансів дала нам змогу в максимальньо швидкім часі доїхати до Праги і мати як найбільше можливі в тодішніх відносинах вигоди в дорозі. Всього пробув я в Станіславові рівно тиждень.

Коли нарешті 17 квітня ми були на станіславівському дворці й сідали до вагону, то несподівано побачили на пероні всю нашу кам'янецьку адміністрацію: Гр. Степура, Куриленка, В. Приходька, Шманкевича та інших. Що таке, що сталося? Виявилось, що вони тут уже, як біженці: большевики стояли вже в 10 верстах, від Кам'янця коли вони звідти виїхали, і досі певно вже його взяли. От тобі й

* Див. 1-шу частину моїх споминів, ст. 38.

** Ці гроші я вернув в осені 1919 року міністерству, бо видання моєї книги відкупило з мене т-во «Вернигора».

маєш! Чи варто тепер при таких обставинах їхати до Праги? Для кого ж тепер будемо закупувати друкарні? Такі питання ми й поставили нашим кам'янчанам. — Ні, кажуть нам: їдьте! Большевики довго в Кам'янці не продержаться, ми їх скоро виженем. Тепер їх заманюють туди, як у пастку, щоб оточити з усіх боків; за пару тижнів і ноги їхньої не буде в Кам'янці! Отже їдьте, далі, купуйте що треба, привозьте до нас. — Таке почули ми від кам'янчан. Що ж, їхати — так їхати; однаково тепер, де пересиджувати лиху годину, чи в Станіславові, чи так де. Проте сумно мені стало, коли почув я ці новини. В душу закралась думка, що тепер перебування закордоном може дуже затягтись, і командировка для закупки друкарні чого доброго обернеться в еміграцію... Нічого неможливого при теперішніх обставинах у таких згодах не було.

Довідкове видання

ПЕТРО ІВАНОВИЧ АРСЕНИЧ

СТАНІСЛАВІВ — СТОЛИЦЯ ЗУНР

Науково-редакційний відділ
при управлінні культури Івано-Франківської
облдержадміністрації

ЛІТЕРАТУРА

Альманах Станіславівської землі. Збірник матеріалів до історії
Станіславова і Станіславівщини. Нью-Йорк—Париж—Сідней—То-
ронто. т. I, 1975; т. II, 1985.

Арсенич П. За українську державність // Галичина, 1990,
1 листопада.

Арсенич П. Станіславів — столиця ЗУНР // Західний кур'єр,
1990, 1 листопада.

Арсенич П. Були, є, будемо // Галичина, 1991, 22 січня.

Арсенич П. Листопадовий зрив // Галичина, 1991, 1 листо-
пада.

Головатий М. Станіслав — столиця ЗУНР, // Комсомольський
прапор, 1990, 31 березня.

Літературний редактор Лук'ян Вардзарук
Обкладинка художника Володимира Арсенича
Технічний редактор Володимир Карний
Коректор Валентина Куфлюк

Здано до складання 21.04.93. Підписано до друку 29.04.93. Формат 84x108/32.
Папір писальний. Гарнітура Журнальна рублена. Високий друк. Ум. друк. арк.
2,94. Ум. фарбовідб. 2,94. Тираж 3000 пр. Зам. 1475. Ціна за домовленістю.
Друкарня управління-видавництва «Галичина». 285300 Снятин, Шевченка, 31.

НБ ПНУС

573400

Випуску даного видання сприяло колективне підприємство «Сімплекс».

Арсенич П. І.
Станіславів — столиця ЗУНР—НРВ при управлінні культури Івано-
Франківської облдержадміністрації, 1993. 56 с. — 5000 пр.

«Україна завжди змагала до волі», — так пророчо колись висловився славетний француз Франсуа Марі Вольтер про Україну. У цій нелегкій і важливій боротьбі за волю збройні сили України протягом віків мали свою славу історію, яка ще так слабо вивчена в національній українській історіографії. Протягом трьох діб нашої славної минувшини: княжої, козачини, національно-визвольних змагань 1917—1918 рр. на скрижалах її історії завжди стояли збройні сили.

Про це йдеться у матеріалах І. Д. Іванцева, декана історичного факультету Прикарпатського університету, доцента, кандидата історичних наук під назвою «Українська Повстанська Армія в національно-визвольних змаганнях українського народу в 40—50-х роках». Підготовлене видання до друку управлінням освіти Івано-Франківської облдержадміністрації.

• • •

На допомогу вчителям історії України і для масового читача завідувач кабінетом суспільних дисциплін Івано-Франківського ОІУВ Я. І. Треф'як подає роботу «Нові підходи до вивчення історії Українського козацтва».

Питання походження і розвитку українського козацтва — цей історичний феномен — довгий час перебувало в центрі уваги та досліджень багатьох поколінь вітчизняних істориків. Проте, на жаль, за останні десятиріччя ця проблематика зникла зі сторінок наукових праць. Тоталітарний режим, відкрита і прихована політика русифікації привели до застою історичної науки в Україні.

Автор на підставі наукових праць видатних істориків виробляє нові підходи до вивчення історії України і, зокрема, історії Українського козацтва.

Обидва ці видання, як і наше, виготовлені на поліграфічній базі у Снятині.

Редакційний гурт щиро вдячний поліграфістам за своєчасну і плідну роботу.